ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Київ КНУБА 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ
Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра політичних наук і права
ВГО «АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ»
ФОНД ЕБЕРГАРДА ШЬОКА (ФРН)
ФОНД ПІДТРИМКИ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ (ФРН)
ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ «BLF GROUP»

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

КИЇВ 2020

УДК 342.7
П 68

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного університету будівництва і архітектури, протокол №36 від 17 грудня 2020 р.

Редакційна колегія
Мамедов А.М. – к.т.н., доц., КНУБА (голова)
Сердюк Н.А. – д.ю.н., доц., КНУБА, ВГО «Асоціація українських правників»
Мьоллер П. – член правління, Директор, Фонд Ебергарда Шьока (Німеччина)
Вайзе Т. – віце-президент Фонду підтримки будівельної галузі (Німеччина)
Вангородська Г.І. – керівник юридичної компанії «BLF Group»
Марченко М.В. – к.ю.н., ВГО «Асоціація українських правників»
Безклубий І.А. – д.ю.н., проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Гаран О.В. – д.ю.н., проф., Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова
Кірін Р.С. – д.ю.н., доц., Інститут економіко-правових досліджень НАН України
Лисюк Ю.В. – к.ю.н., доц., КНУБА, підполковник поліції
Мамонтов І.О. – Заслужений юрист України, к.ю.н., доц., КНУБА
Перегуда Є.В. – д.п.н., проф., КНУБА
Похиленко І.С. – к.ю.н., доц., КНУБА
Халабуденко О.А. – к.ю.н., доц., КНУБА
Харитонов Є.О. – д.ю.н., проф., НУ «Одеська юридична академія», член-кор. НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України
Шаповалова І.В. – к.ю.н., доц., КНУБА

Рецензент:
Шатіло Володимир Анатолійович – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права факультету економіки і права Київського національного лінгвістичного університету

Права людини в умовах розбудови соціальної правової держави в Україні. Зб. наук. пр. Матеріали «круглого столу» (Київ, 10 грудня 2020 р.) / Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т будівн. і архіт-ри та ін. Київ–Тернопіль : КНУБА, «Бескиди», 2020. 121 с.

ISBN 978-966-457-376-1 УДК 342.7
© КНУБА

ЗМІСТ

Сердюк Н.А.
Загальна декларація прав людини: проблеми її тлумачення та реалізації.....5

Халабуденко О.А.
Підстави та межі прав людини: філософсько-правовий вимір.....9

Горяченко Р.І.
Впровадження інформаційної підсистеми Custody Records в діяльність підрозділів поліції 21

Новицька Н.Б., Новицький А.М.
Зловживання правом на вільне поширення інформації як порушення прав людини.....28

Марченко М.В.
Людиноцентристська правова ідеологія в Україні 33

Бевз О.В.
Культурні права та охорона культурної спадщини: земельно-правовий аспект 37

Похиленко І.С.
Застосування принципу справедливості в судовому процесі.....44

Вангородська Г.І.
Право на життя – пріоритетне природне право людини.....50

Шаповалова І.В.
Евтаназія або право на смерть: деякі проблеми правового регулювання 55

Перегуда Є.В.
Право на місто: проблеми та шляхи реалізації.....65

Мойсеєнко В.В.
Розвиток правових відносин в галузі теплопостачання.....75

Приваліхіна А.І.
Інформатизація діяльності суду як запорука ефективності захисту прав людини 79

Репеха Н.І.
Захист інформаційних прав платників податків при електронному податковому аудиті 82

Сидій О. Є.
Порівняльно-правовий аналіз конституційного закріплення принципу правової держави в Україні та у країнах континентальної Європи..... 85

Ямельська Х.Ю.
Міжнародні стандарти запобігання неналежному поводженню з особами, позбавленими свободи в умовах пандемії COVID-19 92

Габро Д.О., Матвійчук А.О.
COVID-19: вплив ринку праці на трудові права в Україні 97

Гавловська О.В., Прокоп'єва Т.А.
Права і свободи людини і громадянина за Конституцією України 103

Горбаченко А.В.
Майнові права в контексті позитивних зобов'язань держави: досвід Європейського суду з прав людини 107

Кравченко А.В.
Приватність в інформаційному просторі як об'єкт кримінально-правової охорони 117

Фасоля Ю.В.
Право на працю як фундаментальне право людини. Праця молоді .....

Сердюк Наталія Аркадіївна
доктор юридичних наук, професор,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМИ ЇЇ ТЛУМАЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Актуальність. Відповідно до ст.3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1], а оскільки Загальна декларація прав людини (далі – Декларація), прийнята 10 грудня 1948 року, є підґрунтям захисту прав людини на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях. Тому виникає необхідність у більш детальному її вивченні не лише з точки зору її прихильників, але й критиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З критикою Декларації виступили такі відомі вчені як Герш Лаутерпахт, який брав участь у її написанні, а також це питання висвітлювалося у наукових роботах таких вчених Ірен Ах, Абдулазіз Сахедіна, Ріффат Хассан і Фейсала Кутті та багатьох інших науковців.

Мета. Дослідити роботи критиків Декларації, визначити проблеми, що виникають у сфері застосування норм цього установчого документу Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) та перспективи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Декларація, прийнята ООН, розглядається світовою спільнотою, як система опрацьованих та узгоджених на найвищому рівні правил та орієнтирів людського співжиття. Універсальне значення цього документу підтверджується його дієвістю протягом семидесяти років. Більше того, саме Декларація стала основою багатьох конституцій, зокрема й української.

Однак, навіть попри користь, яку несе цей документ, є досить багато людей, які так чи інакше не згодні зі змістом декларації.

Якнайкраще точку зору критиків підсумовує відомий англійський юрист та учасник створення Декларації Герш Лаутерпахт. Ще під час створення документу він, у своїй праці «Міжнародне право і права людини» критикує Декларацію за її «оманливу» і «маскувальну» природу [3]. Це пов'язано з тим, що Декларацію було прийнято поспіхом і більшість її постулатів мають узагальнене формулювання.

Наприклад у ч.2 ст.17 Декларації вказується, що ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна [5], однак, чіткого переліку підстав позбавлення майна вона не містить, у зв'язку з цим виникають суперечки, щодо використання зокрема та тлумачення загалом, не лише цієї статті, але й багатьох інших.

Через узагальнене формулювання постулатів, що містяться у Декларації виникає ряд проблем, зокрема таких як: недотримання норм, встановлених Декларацією; рекомендаційних характер документу.

Для того щоб з'ясувати, яким чином можна вирішити вищевказані проблеми необхідно детальніше їх розглянути.

Порушення норм, встановлених Декларацією, полягає у недотриманні встановлених постулатів через суперечки у трактуванні статей Декларації. Досить актуальним це питання наразі є на Сході України, адже саме там, в умовах військового конфлікту, найчастіше фіксується порушення прав людини і громадянина. Зокрема на окупованих територіях спостерігається обмеження права на майно, що порушується шляхом його незаконного вилучення; переслідування за різними ознаками, зокрема такими як політичні переконання, релігійні погляди, мова; знущання над військовополоненими та багато інших злочинів, проти життя, честі та гідності, а також інших соціальних цінностей [6].

Крім того, на мирній території нашої держави також досить часто зустрічаються приклади порушення прав людини. Зокрема, як

повідомляє веб-сайт Радіо Свобода, права українців порушуються за ґратами [4]. Зокрема досить частими явищами є побиття та катування.

Таке становище спричинене також тим, що Загальна декларація була прийнята у вигляді резолюції Генеральної Асамблеї ООН, закріплені в ній норми мають рекомендаційний характер. Вони бажані, але не обов'язкові для держав – членів ООН [7], що зазначається у самому документі «Генеральна Асамблея проголошує цю Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію…» [5]. У зв'язку з цим, як стверджує Лаутерпахт, зобов'язання, від якого держави можуть легко відректися, не має жодної моральної ваги [3]. Тобто недотримання норм, викладених в Декларації не несе за собою відповідальності. На захист Декларації варто зауважити, що саме цей документ, попри рекомендаційний характер, часто застосовують при тлумаченні різних норм національного законодавства, а також у судовій практиці. Та все ж через свій рекомендаційний характер Декларація не має того вагомого впливу, який повинна б була мати.

Висновки. Підсумовуючи, можна говорити про те, що у XXI ст. Декларація потребує перегляду та прийняття нових компромісних рішень, які підтримуватимуть якомога більше країн. Це, в свою чергу, призведе до того, що норми, закріплені Декларацією, виконуватимуться усіма країнами, які ратифікували її. Однак, на мою думку, найважливішим наразі є прийняти Декларацію як частину міжнародного законодавства та замінити її рекомендаційний характер на такий, що дотримується усіма країнами-учасниками ООН.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення 20.12.2018).

2. Загальна декларація прав людини. *Українська дипломатична енциклопедія* : у 2 т. / редкол. Л.В. Губерський. К. : Знання України, 2004.

3. Кориневич А.О. Імплементація стандартів загальної декларації прав людини у міжнародному праві. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/423/390 (дата звернення 19.12.2018);

4. «Втілення прав». Наскільки дієвою є Загальна декларація прав людини в Україні. Радіо свобода : веб-сайт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/1358310.html (дата звернення 20.12.2018).

5. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. Верховна Рада України : [офіційний веб-портал]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 20.12.2018).

6. Порушення прав людини під час збройного конфлікту на Сході України. Освітній дім прав людини в Чернігові : веб-сайт. URL: http://ehrh-ch.org.ua/index.php/uk/osvitnij-tsentr/novini/arkhiv-novin/item/32-porushenniapravliudynypidchaszbroinohokonfliktunaskhodiukrainy (дата звернення 21.12.2018).

7. Наход О. Загальна декларація прав людини. Ратнівська районна державна адміністрація : веб-сайт. URL: http://ratadmin.gov.ua/upravlinnia-iustytsii-informuie/item/3503-zagal-na-deklaraciya-prav-lyudyny (дата звернення 21.12.2018).

Халабуденко Олег Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури

ПІДСТАВИ ТА МЕЖІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

У актуальної правової дійсності категорія «права людини» розглядається як провідний тренд правової культури суспільства, що прагне зарекомендувати себе в якості сучасного і конкурентоспроможного. Визнання та дотримання прав людини в значній мірі служать обґрунтуванням легітимації органів влади сучасних держав. На держави покладаються обов'язки: дотримуватися, захищати і здійснювати права людини.

Права людини посідають особливе місце і в ментальному вимірі (при спробі їх обґрунтування), і з погляду аналізу сформованої практики їх захисту. Логічно припустити, що первинне уявлення про будь-яке правове явище, в тому числі про таку значущу категорію як «права людини», може дати порівняння її з іншими явищами соціально-правової дійсності, для чого слід визначити її передбачувані межі. Такі межі задають онтологічного виміру розглядуваній категорії.

Якщо звернутися до спроб дати визначення прав людини, що містяться в різних джерелах, то ми зустрінемо найширшу палітру точок зору щодо даного правового явища. Причому більшість таких визначень є дескриптивними.

Так, Кофі Аннан, міркуючи про питання втручання позанаціональних юрисдикцій в конфлікти, що виникають на національному рівні, відзначав, що «права людини лежать в основі нашого священної зв'язку з народами Організації Об'єднаних Націй. Тільки так ми можемо бути впевнені в тому, що створена нами

світова мережа прав людини забезпечить гідність і людяність кожного чоловіка, жінки і дитини. ми знаємо, де починається і закінчується наша місія в області прав людини: з людиною і його або її універсальними і невід'ємними правами - говорити, діяти, рости, вчитися і жити згідно з його або її власної совісті.» [1]. На думку О.Ф. Скакун: «Права людини - гарантована законом міра свободи (можливості) особи, яка відповідно до досягнутого рівня еволюції людства здатна забезпечити її існування і розвиток та закріплена в якості міжнародного стандарту як загальна і рівна для всіх людей» [2, с. 187].

Відзначимо, що, виходячи з визначень прав людини, не зовсім ясно:

1) чим ці права відрізняються від інших прав (при цьому посилання на загальність права не може бути прийнята до уваги, оскільки зміст будь-якого правового явища розкривається виключно в практиці конкретної юрисдикції);

2) чи припускають права людини певну форму позитивної фіксації в нормативно-правових актах національного та (або) міжнародного характеру або ж для ефективної дії названих прав достатньо визнання їх на рівні суспільної свідомості;

3) якщо ми дотримуємося визначення прав людини як «міри свободи особистості», чи вимагають вони гарантій з боку правопорядку і чи означає відсутність таких гарантій неспроможність самої категорії прав людини як прав, що мають юридичний вимір;

4) чи припускають права людини «можливість користуватися духовними і матеріальними благами», тоді як в дійсності базові права людини для їх дотримання зовсім не передбачають витрат ніяких ресурсів і можливість їх забезпечення не залежить від стану справ в економіці тієї чи іншої держави (до таких прав можна адресувати «абсолютні», негативні права людини: заборона катувань, нелюдського поводження тощо);

5) в чому відмінність права людини від моральних гарантій, а саме як такі аналізовані права розуміються дослідниками, які намагаються осмислить їх в контексті філософської рефлексії [див. наприклад, 3].

Дійсно, аналіз генезису прав людини дозволяє прийти до висновку у тому, що розглянуті права є прерогативами, що мають базовий моральний вимір. Гіпотеза прав людини перш за все полягає в тому, що є певний моральний порядок, легітимність якого не пов'язана з конкретними історичними або соціальними умовами, і цей порядок застосовується до всіх людей і в усі часи.

Інакше кажучи, основною передумовою прав людини визнається моральний універсалізм, а спроба відмовитися від такого призводить до неминучої індоктринації розглянутої правової категорії. При цьому мораль і справедливість в контексті розглянутої гіпотези визнаються первинними по відношенню до всіх соціальних інститутів, що призводить до висновку про універсальний характер прав людини, а також до висновку про те, що все інші цінності і принципи є похідними від даної категорії прав. При цьому носієм прав людини, виходячи з панівного уявлення, зізнається сам чоловік, незалежно від його фізичного стану, етнічної та національної приналежності, причому з рівним обсягом правових можливостей, гарантованих кожному індивіду.

Таким чином, права людини як правова категорія ґрунтуються на гіпотезі про наявність якихось невідчужуваних природних прав, які належать всім і кожному на тій простій підставі, що їх носієм є людина, а також на вірі в універсальність людської моралі.

Позитивації прав людини, яка відбувалася в реальному історичному масштабі, привела до істотного елімінування концепції природних прав: на якийсь період склалося уявлення про те, що «позітівістко-правовий світогляд, що заперечує існування попереднього позитивного права і незалежного від нього права природного, став загальноприйнятим » і «тільки з появою протягом

20-30-х років минулого століття в європейських країнах тоталітарних режимів, які на корені припинили демократичні й ліберальні конституції з їх гарантіями, стала відчуватися нагальна потреба надати прав людини інше, ніж позитивно-правове обґрунтування ...» [4, с. 149-151].

Дійсно, і в цьому суть даної дилеми, «права людини не можуть бути зредуковані до нормативного регулювання позитивного правопорядку, бо вони встановлюють рамки, які уможливлюють критику норм і інститутів позитивного права». Отже, ідея прав людини набуває особливого значення, коли ці права не визнаються і порушуються позитивним правопорядком.

В цілому проблема зняття опозиції між природним правом і правом позитивним стосовно до прав людини вирішується через підхід, який, на нашу думку, дає змогу вирішити проблему належного і сущого. Йдеться про визнання того, що всі правові явища мають конструктивну природу і всяка правова конструкція має три рівні виміру [див.: 5]. Так, права людини, як ідеї, спочатку концептуалізуються на рівні суспільної свідомості. Досягнувши певної міри усвідомленості на цьому рівні, правові конструкції закріплюються в певних нормативних висловлюваннях (на цьому рівні формою їх виразу служить позитивне право). Такі висловлювання можуть бути сформульовані вдало або, навпаки, не завжди вдало - в останньому випадку в юридичному співтоваристві розвивається дискусія «про істинну волю законодавця», яка пов'язана з явним або латентним конфліктом між уявленням, сформованим в суспільній свідомості щодо тієї чи іншої конструкції, і її текстовим висловленням, що впливає на практику її застосування. Нарешті, все ще безлика юридична конструкція, абстрактна по своєю суті, наповнюється цілком певним змістом з початком її практичного втілення, як правило, з різним для суб'єкта правового спілкування і юрисдикційного органу сенсом.

Отже, конструктивізм стосовно експлікації поняття прав людини дозволяє зняти опозицію між природними і позитивними правами. У контексті запропонованої теорії жорстке протиставлення природного права і права позитивного втрачає будь-який сенс, тоді як послідовна деконструкція норм права [див. док.: 6], що передбачає послідовну диференціацію істинного або хибного нормативного висловлювання від законного / незаконного нормативного правила, з одного боку, і корисного / некорисно правила поведінки - з іншого, дозволяє відмовитися від строгого розходження між буттям і належним.

Застосувавши метод юридичної конструктивізму, ми виявляємо, що природне право, до витоків якого восходят конструкції прав людини, нікуди не зникає, але виступає лише однією з форм об'єктивації відповідних юридичних конструкцій. Сприйнята на рівні суспільної свідомості ідея про фундаментальні права (право на життя, заборона катувань, заборона рабства і примусової праці, право на свободу та особисту недоторканність, право на справедливий судовий розгляд, право на повагу до приватного і сімейного життя, свобода думки, совісті і релігії , свобода вираження поглядів, свобода зібрань та організацій, право на вступ до шлюбу, право на ефективні засоби захисту, заборона дискримінації, захист права власності), в подальшому доповнюються політичними, а потім і соціально-економічними правами. Розглядуваний процес з точки зору юридичної техніки революційний, оскільки призводить до зміни в уявленні щодо логічного обгрунтування права: на зміну ідеям римського права і права, даного сувереном, котрий надавав необхідну легітимацію нормативним висловлюванням, приходить їх легітимація моральними і політичними категоріями: гідністю, свободою, справедливістю. Подібно як межі свободи особи при здійсненні поведінкових актів, спрямованих на придбання, здійснення або припинення права відносно легально присвоєного обмеженого

ресурсу (концепт суб'єктивного права), визначені імперативами «моралі обов'язку» і «моралі прагнення» [див. док.: 7], нормативні висловлювання, що фіксують базові права людини, мають граничні морально-політичні складові: гідність людини і його свободу.

Саме цим пояснюється формулювання ст. 1 Загальної декларації прав людини: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.» [8].

Однак, якщо зміст прав людини, заданий в текстовій формі, тотожне самому собі, морально-політичні категорії за своєю суттю очевидно релятивні. Своєрідність типів людської культури, форм поведінки, в принципі виключає формування глобального морально гомогенного простору. Ю. Хабермас зазначає, що при «зверненні до концепту людської гідності при заснуванні Організації Об'єднаних Націй, та й взагалі при проголошенні гуманітарно-правових пактів і міжнародних конвенцій, зробили добре видимим хиткий консенсус між партіями різної культурної орієнтації» [9]. І в даний час залишається актуальною фраза, озвучена в зв'язку з цим Мак Крадденом: «Все готові були погодитися з тим, що людська гідність - це центральне поняття, але не було згоди у відповіді на питання: чому і як?» [10].

Зауважимо, що ще більш релятивною виглядає поняття «гідність» в контексті процесів глобалізації, що супроводжується етно-культурними інвазіями, що приводять до змін, і не завжди в бік кращого, в положенні справ конкретних національних культурно-правових просторів.

Особливі побоювання щодо прав людини як засобу, що забезпечує домінування однієї культури над іншою, висловлюють представники тих суспільств і культур, де високо цінуються солідарність і колективізм. (До таких суспільств відносяться, в першу чергу, ті, які пройшли шлях модернізації без вестернізації).

Побоювання тут полягає в тому, що глибоко індивідуалістична за своєю суттю ідея прав людини названі «традиційні цінності» зруйнує. У цьому дусі висловлюються багато керівників країн, які дотримуються ідеї багатополярного світу. Вони нерідко стверджують, що права людини «культурно специфічні». Незважаючи на те, що в Віденській декларації і Програмі дій, прийнятої на Всесвітній конференції з прав людини 25 червня 1993 року в Відні, підкреслюється, що «значення національної і регіональної специфіки і різних історичних, культурних і релігійних особливостей необхідно мати на увазі, держави , незалежно від їх політичних, економічних і культурних систем, несуть обов'язок заохочувати і захищати усі права людини та основні свободи» [11], представники, наприклад Росії, на противагу до заявленого, стверджують, що «країни БРІКС теж мають свою систему цінностей і вони відрізняються від євро-атлантичних [12]».

Наведені тези безумовно посилюють аргументи комунітаристів, зокрема, критику ліберального допущення про те, що «індивід може розглядатися абсолютно автономно від суспільства, в якому він живе і яким він вихований».

Як відповідь на виклики для комунітаристов, Амітай Вернер Етціоні зробив спробу сформулювати модифіковану версію комунітарізма, що отримала назву «неокомунітарізму» (responsive communitarianism) [див.: 13]. Своїми послідовниками неокомунітарізм мислиться як синтез комунітарізма і лібералізму. Головною його ідеєю є необхідність компромісу, знаходження балансу між автономією і індивідуальними правами, з одного боку, і загальним благом – з іншого. Будучи конкуруючими моральними принципамиі ті й інші є ключовими цінностями і нормативною підставою суспільства, і жоден з цих елементів не повинен домінувати над іншим.

Комунітаризм, як відомо, опонують ліберальної концепції справедливості Дж. Роулза, заснованої на концепції обставин справедливості Д. Гюма.

Роулз, розробляючи власну концепцію суспільного договору, стверджує про необхідність виробити такі принципи соціальної справедливості, які б визначали права і обов'язки основних інститутів суспільства, і розподіляли б частки вигоди, отримані в результаті співпраці, за прийнятним для всіх принципом.

Згідно Дж. Роулзу, перший принцип справедливості передбачає, що кожен індивід повинен володіти рівним правом щодо найбільш загальної системи рівних основних свобод, сумісної з подібними системами свобод для всіх інших людей; другий - що соціальні та економічні нерівності повинні бути організовані таким чином, що вони одночасно: а) вели до найбільшої вигоди для тих, хто найменш досяг успіху, відповідно до принципу справедливих заощаджень, і б) робили відкритими для всіх посади і положення в умовах чесної рівності можливостей. При цьому перше правило пріоритету (пріоритет свободи) стверджує, що основні свободи можуть бути обмежені тільки в ім'я самої свободи. Друге правило пріоритету стверджує пріоритет справедливості над ефективністю і добробутом [див: 14].

При побіжному критичному погляді на теорію Дж. Роулза можна, безумовно, погодитися з висхідній ще до римського права ідеєю про те, що становлення і розвиток права базується на принципі справедливості. Згадаймо в цьому зв'язку римського юриста Ульпіана: «**Iuris prudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia –** Юриспруденція є пізнання божественних і людських справ, наука про справедливе і несправедливе » [15]. Дійсно, Роулзу вдається обгрунтувати розумний баланс між справедливістю і корисністю права. Але в той же час не можна не помітити, що принцип справедливості у Роулза ґрунтується на участі окремих індивідів в спільному благу, а отже,

базові права потенційно мають утилітарний характер. При цьому чи є права людини утилітарними, чи можуть вони бути пояснені з позиції утилітаризму - залишається питанням.

Отже, вважається, що ідея прав людини є протилежною теорії і практиці утилітаризму. Більш того, права людини часто виступають противагою корисності. Можливо, більше користі буде, якщо вбити людину і використовувати його органи для порятунку людських життів, але у нього є право на життя, і цим доводи про користь виключаються.

З іншого боку, наявність політично значущою кордону, яка визначає зміст прав людини - свободи, ставить питання про співвідношення політичного і правового на рівні легітимації тексту, в якому об'єктивуються права людини, так само як і на рівні нормативного правила. Справді, Карл Шмітт, будучи переконаним критиком ідеї прав людини, зазначав: «Моральне благо, естетично прекрасне і економічно корисно не стає автоматично політичним другом. Нехай політичний ворог не буде морально зол, хай не буде він естетично потворний, не повинен він неодмінно виявитися господарським конкурентом, а може бути, навіть виявиться, що з ним вигідно вести справи. Він є саме інший, чужий, і для істоти його досить і того, що він в особливо інтенсивному сенсі є щось інше і далеке, так що в екстремальному випадку можливі конфлікти з ним, які не можуть бути вирішені ні вжитим заздалегідь встановленням загальних норм, ні вироком "непричетного" і тому "неупередженого" третього » [16, с.302]. Як би ми не ставилися до того, що сказано вище, слід визнати: права людини мають границі, задані характером цілком певного політичного режиму.

Політичний порядок, що забезпечує здійснення прав людини, грунтується на ліберально-демократичної ідеології, яка одночасно неминуче зводить до рівня профанів ключову гностическую ідею - «будь самим собою». У зв'язку з цим звертає на себе увагу відоме протиріччя між тезою про те, що «в демократичній конституційний

державі більшість не має права наказувати меншин власну форму культурного життя (оскільки та відрізняється від загальної політичної культури країни) у вигляді так званої провідної культури» і уявленням про те, що биосоциальная природа людини константна, а її самість може бути легко втрачено внаслідок відомих євгенічних та трансгендерних експериментів.

У сучасному праві формується уявлення про те, що суб'єктами права можуть виступати і системи штучного інтелекту (дискусія з цього питання ведеться активно в даний час), в зв'язку з чим виникає питання: чи не настане той момент, коли права зміненої людини - *cybernetic organism* будуть визнані і захищені як права людини з усіма наслідками, що випливають звідси?

Таким чином, тільки зведений в абсолют індивідуалізм дає підставу визначити права людини в якості суб'єктивно-переживаних категорій ментального рівня, що дозволяють при наявності формальних ознак вимагати від правопорядку невтручання у вибір людини або створення умов, при яких людина не відчуває дискомфорту від обраної ним відношенню до самого собі форми поведінки. Засвоєні на рівні суспільної свідомості концепти прав людини, з метою надання їм визначеності, фіксуються в нормативному матеріалі і в подальшому реалізуються в різноманітної юридичній практиці.

Список використаних джерел та літератури:

1. SECRETARY-GENERAL CALLS FOR RENEWED COMMITMENT IN NEW CENTURY TO PROTECT RIGHTS OF MAN, WOMAN, CHILD – REGARDLESS OF ETHNIC, NATIONAL BELONGING Press Release SG/SM/6949 HR/CN/898. 7 April 1999. URL: https://www.un.org/press/en/1999/19990407.sgsm6949.html (дата звернення: 05.12.2020).
2. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.

3. James W. Nickel Making Sense of Human Rights/ Revised Edition 11 September 2004, Georgetown University Press Washington, D.C.

4. Булыгин Е. В. К проблеме обоснования прав человека *Проблеми філософії права*. 2006-2007. Том IV-V. С. 149-152.

5. Халабуденко О.А. Некоторые вопросы методологии права: гражданско-правовые прерогативы и юридические конструкции. *Вестник Пермского университета.* Научный журнал. 2013. Выпуск 1(19). С. 174-187.

6. Халабуденко О.А. Нормы права в фокусе теории конструктивизма. *Теоретическая и прикладная юриспруденция*. 2020;(2): 31-43.

7. Халабуденко О.А. Право и экономика vs право и мораль: некоторые методологические замечания. *Право и бизнес: конвергенция частного и публичного права в регулировании предпринимательской деятельности*. М., 2015. С. 48-61.

8. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml (дата звернення: 05.12.2020).

9. Хабермас Ю. Концепт человеческого достоинства и реалистическая утопия прав человека. URL: http://vphil.ru/index2.php?option=com_content&task=view&id=474&pop=1&page=0&Itemid=52 (дата звернення: 05.12.2020).

10. McCrudden Chr. Human Dignity and Judical Interpretation of Human Rights. *The European Journal of International Law*. Vol. 19 no. 4. Pp. 655-725.

11. Венская декларация и Программа действий. Принята на Всемирной конференции по правам человека 25 июня 1993 г. в Вене URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_504#Text (дата звернення: 05.12.2020).

12. Пушков: ценности России – не права человека, а противодействие цветным революциям URL: https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2015/03/3/7031442/ (дата звернення: 05.12.2020).

13. Amitai Etzioni. The Spirit of Community: Rights, Responsibilities and the Communitarian Agenda. *Journal of Law and Society*. Vol. 23, No. 2 (Jun., 1996), pp. 247-262

14. Ролз Дж. Теория справедливости. Новосибирск, изд-во НГУ, 1995. 535 с.

15. Дигесты Юстиниана. 2-е изд., испр. Т. 1. Кн. I—IV. М.: Статут, 2008. 780 с.

16. Шмитт К. Понятие политического. СПб.: Наука, 2016. 568 с.

Горяченко Руслан Іванович,
начальник Управління дотримання прав людини
Національної поліції України,
полковник поліції

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДСИСТЕМИ CUSTODY RECORDS В ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ

Систему «Custody Records» на українську мову можна перекласти як «Система автоматизованого обліку дій із затриманими особами».

Рішення Європейського суду з прав людини у справах, що стосуються поліцейського відомства.

Згідно зі звітом Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2019 році на розгляді в Європейському суді перебувало загалом 59 800 справ проти держав – сторін Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, з них 8 850 справ – проти України, що складає 14,8 % від загальної кількості справ. Наразі Україна займає третє місце серед держав-членів Ради Європи за кількістю справ, які перебували на розгляді.

У 109 справах, в яких Європейським судом було винесено рішення з констатацією порушення Україною Конвенції, заявники вимагали компенсацію на загальну суму близько 1,6

міль’ярдів євро. Після розгляду справ з урахуванням позиції Уряду Європейським судом Україну було зобов’язано сплатити майже 1,5 мільйона євро.

Серед основних причин, які призвели до констатації Європейським судом порушень Україною положень конвенції (ураховуючи повноваження Національної поліції України):

- надмірна тривалість проваджень у кримінальних справах;
- жорстоке поводження з особами, які перебувають під контролем держави (у місцях досудового тримання під вартою);
- неефективність розслідування правоохоронними органами скарг на жорстоке поводження представників державних органів, зокрема у місцях попереднього ув'язнення;
- неналежні матеріально-побутові умови тримання осіб, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення, під час їх перевезень, а також надання таким особам неналежної медичної допомоги;
- відсутність передбаченого законодавством ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на ненадання належної медичної допомоги та надмірну тривалість проваджень;
- недоліки законодавства та адміністративної практики державних органів, які призводять до тримання особи під вартою без належної законодавчої підстави, тощо.

У 2019 році на заходи, пов'язані з виконанням рішень Європейського суду, з Державного бюджету України було сплачено майже 45 мільйонів гривень.

Історія впровадження пілотного проекту «Custody Records»

Історія впровадження «Custody Records» бере свій початок у 2016 р., коли Національною поліцією України було розпочато розробку проєкту.

Система «Custody Records» − це система гарантування безпеки затриманих та поліцейських, яка забезпечує фіксацію всіх дій, які відбуваються із затриманими особами, з моменту фактичного затримання до обрання судом запобіжного заходу і направлення особи до слідчого ізолятора або до звільнення особи з-під варти.

Першим кроком впровадження «Custody Records» в діяльності підрозділів поліції стало запровадження інформаційної підсистеми «Custody Records» в діяльності ізоляторів тимчасового тримання.

Пілотним ізолятором, де було впроваджено зазначену підсистему, став ІТТ № 1 (м. Дніпро) Головного управління Національної поліції (далі – ГУНП) у Дніпропетровській області. Після цього підсистему «ІТТ Custody Records» було запроваджено в ІТТ № 1 (м. Кропивницький) ГУНП в Кіровоградській області, ІТТ № 1 (м. Херсон) ГУНП в Херсонській області, ІТТ № 2 (м. Харків) ГУНП в Харківській області та ІТТ № 5 (м. Сарни) ГУНП у Рівненській області.

У вказаних ІТТ переобладнано чергові частини з облаштуванням місць для інспекторів з дотримання прав людини, які здійснюють інтерв’ювання доставлених до ІТТ осіб, встановлено відеокамери та комп’ютерну техніку.

Водночас зазначену підсистему впроваджено у всіх інших ІТТ ГУНП в областях та м. Києві (без оновлення систем відеоспостереження, комп’ютерної техніки та введення посад інспекторів з дотримання прав людини).

За результатами апробування зазначеної інформаційної підсистеми прийнято рішення про розповсюдження системи «Custody Records» на територіальні (відокремлені) підрозділи поліції.

Варто зазначити, що одним із важливих елементів інформаційної підсистеми «Custody Records» є впровадження обов'язкового інтерв'ювання затриманої особи та поліцейського, який здійснив затримання, з метою встановлення або спростування факту неналежного поводження з боку зазначених категорій осіб.

Отже центральний орган управління поліції зможе дистанційно контролювати стан дотримання прав затриманих в підрозділах поліції як через електронну підсистему «Custody Records» − за даними, занесеними до реєстру, так й через систему відеоспостереження. Це дозволить посилити гарантії забезпечення та дотримання прав осіб, які перебувають в підрозділі поліції, та слугує запобіжником до попередження та своєчасного реагування на виявлені порушення.

Факти, які спонукають до впровадження «Custody Records»

1. Україна займає третє місце за кількістю скарг проти неї в Європейському суді з прав людини;

2. Європейський комітет з питань запобігання катуванням з 2015 року наполегливо рекомендує Україні запровадити в діяльності органів правопорядку практику ведення єдиного досьє щодо кожної затриманої особи, де б фіксувалися всі аспекти, пов'язані з її затриманням, та усі заходи, яких було вжито щодо такої особи;

3. 21.08.2019 р. Кабінет Міністрів України затверджує Стратегію розвитку органів системи МВС на період до 2020 року, яка, окрім іншого, передбачає запровадження в системі МВС

автоматизованого обліку затриманих осіб з метою запобігання незаконному затриманню та вдосконалення системи захисту таких осіб від тортур і жорстокого поводження

4. У червні 2020 року на засіданні Верховної Ради України Міністр внутрішніх справ України повідомив про запровадженння «Custody Records» в усіх підрозділах поліції;

5. У червні 2020 року в Офісі Генерального прокурора відбулася координаційна нарада керівників правоохоронних органів щодо стану протидії катування працівниками органів правопорядку, за результатом якої керівники ОГП, МВС та Мін'юсту зробили заяви про необхідність запровадження системи «Custody Records»;

Сутність пілоту «Custody Records»

Що зміниться в підходах у роботі керівництва територіальних органів (підрозділів) поліції у зв'язку з впровадженням системи «Custody Records»:

- зовнішній контроль керівника підрозділу поліції за роботою підлеглих із затриманими особами;
- сервісно-орієнтаційний підхід до роботи із затриманими (зонування);
- комфортний робочий простір для поліцейських та належні умови тримання затриманих в поліцейському відділку (зонування);
- унеможливлення приховування поліцейськими фактів затримання;
- дотримання поліцейськими процесуальних строків (протягом 24 год. з моменту фактичного затримання вручити повідомлення про підозру; протягом 60-годинного терміну після фактичного затримання доставити затриману особу до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу; негайно звільнити затриману особу, якщо протягом 72

год. з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою);

- захист поліцейських від неправдивих звинувачень;
- конкретне встановлення кола осіб з числа поліцейських (у т.ч. конкретні часові проміжки), які вчинили можливі протиправні дії щодо затриманих осіб;

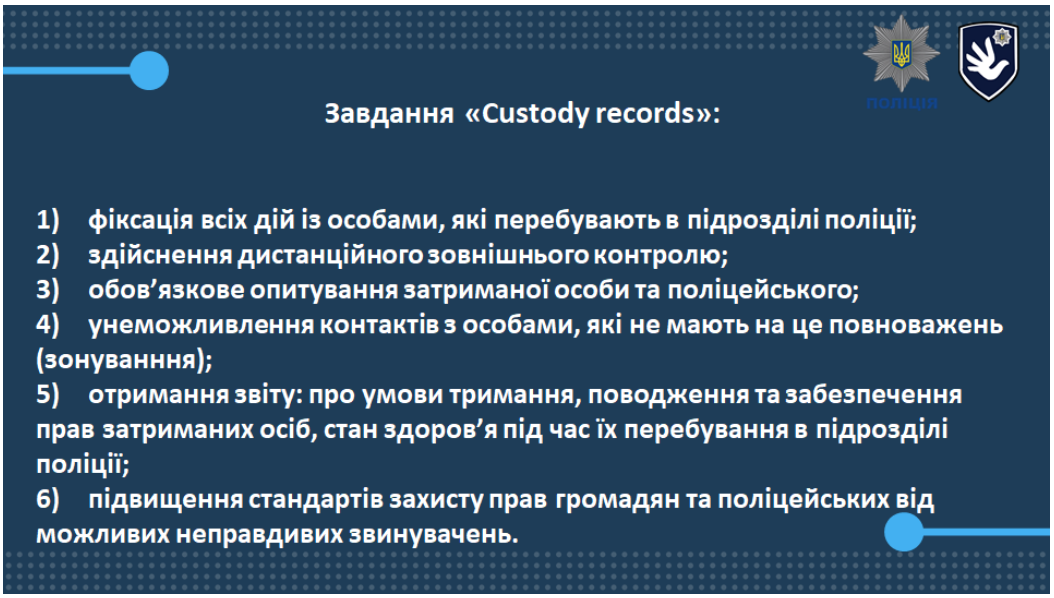

- електронна фіксація протягом тривалого часу інформації про затримання та перебування затриманих осіб під контролем поліції для внутрішньо-відомчого захисту від контролюючих поліцію органів державної влади (МВС України, прокуратура, НАБУ, ДБР, СБУ, Секретаріат УПВР з прав людини тощо);
- превентивний запобіжник виникненню надзвичайних подій на території підрозділу поліції;
- зменшення кількості скарг до національних судів та Європейського суду з прав людини на неправомірні дії поліції, що, як наслідок, тягнуть за собою виплати значних сум коштів з Державного бюджету України;
- залучення органів місцевого самоврядування до розвитку інфраструктури підрозділів поліції в умовах децентралізації;

- зміцнення відкритості та прозорість діяльності поліції, що є одними з ключових принципів, які визначають рівень довіри населення до поліції.

Цілі і завдання системи «Custody Records»

Фіксація усіх дій щодо затриманої особи, починаючи з моменту її фактичного затримання й протягом усього періоду її перебування під контролем поліції, є надзвичайно важливою умовою належного забезпечення її прав та свобод, з одного боку, а з іншого – захисту працівників поліції від неправдивих звинувачень щодо неналежного поводження із затриманою особою.

Зонування території відділу поліції є такою саме рівноцінною складовою системи «Custody Records», як й фіксація дій із затриманою особою або запровадження посади інспектора із дотримання прав людини.

Жодна стороння людина не може безконтрольно потрапити до відділу поліції: час її перебування, переміщення фіксуються системою забезпечення прав затриманих.

Сам відділ поліції поділений на зони, які мають різні рівні доступу.

Новицька Наталія Борисівна, *д.ю.н., с.н.с.,*
завідувач кафедрою фінансового права Університет ДФС України
Новицький Андрій Миколайович, *д.ю.н., професор,*
Національна академія СБУ

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ НА ВІЛЬНЕ ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Основною особливістю XXI століття є стрімкий розвиток інформаційного суспільства в якому розвиваються нові суспільні відносини основним об'єктом яких є інформація та інформаційні технології. Людина є учасником цих відносин розширюючи сферу своєї діяльності з реальної, об'єктивно існуючої у віртуальну. Сьогодні левова частка населення світу користується перевагами цифрової ери та живе у віртуальному світі, а пандемія COVID 19 тільки сприяє цьому. Людина із соціальної істоти стає віртуальною, втрачаючи здатність до соціалізації. Необхідно відзначити, що основи взаємовідносин в реальному світі закладалися протягом всієї історії людства та зазнавали відповідних змін у ході розвитку самого суспільства, то віртуальне середовище, в якому сьогодні знаходиться основна частина людства, залишається не достатньо регульованим з правової точки зору. Безперечно, сучасні інформаційно-комунікаційні технології мають великі можливості щодо створення нових механізмів реалізації прав та свобод людини. Разом з тим, не потрібно забувати про ті нові загрози, виклики та небезпеки що несе в собі віртуальний світ. Однією з таких загроз, на нашу думку, негативний вплив інформації на свідомість людини. Тобто порушення права на безпечний інформаційний простір.

Беззаперечно однією з основних ознак демократичного суспільства є вільний доступ до інформації, що передбачає правову обізнаність суспільства, яке може здійснити контроль за владою, а тому прозорість та відкритість політичної системи. У статті 34.

Конституції України кожному громадянину гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір[1].

Конституція України у статті 22 проголошує принцип рівності усіх людей у своїх правах. При цьому забороняється як скасування цих прав, так і звуження їх змісту та обсягу[1]. Отже ми можемо зробити висновок, що цінність права полягає не лише в можливості його реалізації, а в можливості його реалізації в певних межах, тому варто погодитися з думкою Рабиновича М., що в усі часи боротьба йшла не стільки за права, скільки за їх межі (а конкретніше, за юридичне закріплення та юридичну інтерпретацію таких меж) [2, с. 6].

Як член соціуму особа реалізовуючи своє конституційне право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань повинна діяти з урахуванням інтересів інших учасників, які також для задоволення власних інтересів реалізовують надані їм права, та не порушувати їх. Тому стаття 34 Конституції України містить обмеження даного права в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров’я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

З юридичної точки зору конституційне право кожного на свободу думки і слова та на вільне вираження своїх поглядів і переконань полягає в можливості кожної особистості самостійно визначати для себе систему моральних, духовних та інших цінностей та вільно, без будь-якого ідеологічного чи іншого контролю оприлюднювати свої думки шляхом використання будь-яких засобів їх вираження, у тому числі через поширення

інформації у формі поглядів і переконань щодо різних питань політичного, економічного, культурного, духовного життя суспільства і держави[3]. Право на свободу думки і слова є об'єктом конституційних правовідносин. Об'єктами конституційних правовідносин виступають насамперед вищі суспільно-політичні цінності, що набувають конституційного рангу і закріплені в конституційних принципах, у загальнорегулятивних нормах, програмних положеннях. Серед інших такими цінностями є права і свободи людини та громадянина[4].

Сьогодні розуміння права на свободу слова у теорії конституційного права дещо змінилося. Зокрема, більшість вітчизняних правознавців відносять свободу думки і слова до громадянських (особистих прав і свобод), а не як виключну політичну можливість громадянина[3].

В основі реалізації інформаційних прав лежить дотримання двох основних принципів: по-перше забезпечення безперешкодного отримання громадянами повної та неупередженої інформації та по-друге, свобода публічних висловлювань незалежно від їхнього політичного змісту. Зазначенні принципи включають кілька структурних елементів, які тісно взаємозалежні та існують у нерозривній єдності. По-перше, це свобода кожної людини привселюдно виражати свої думки, ідеї та судження та поширювати їх будь-якими законними способами. По-друге, це власне свобода друку та інших засобів масової інформації тобто свобода від цензури та право створювати та використовувати засоби масової інформації, що дозволяє матеріалізувати свободу вираження думок. По-третє, це право на одержання інформації, що представляє суспільний інтерес або стосується прав громадян, тобто свобода доступу до джерел інформації. Все це і провокує суб'єктів інформаційних відносин до довільної інтерпретації законодавчих норм, створює ґрунт для зловживань та дезорганізації. Тобто особа, не знаючи меж свого права, починає

реалізовувати його в більшій мірі, ніж це можливо (дозволено законом), що в свою чергу породжує виникнення такого феномену, яким є «зловживання правом». Зловживання правом виражається в дозволених конкретних діях, які завдають шкоди іншій особі або загрожують чужому праву. Зловживання правом на вільне поширення інформації виражається у виході особи за межі встановленого законом обсягу суб'єктивного права, що спричиняє перекручення призначення права.

Свободу слова слід відрізняти від уседозволеності, яка своє ідеологічне обґрунтування отримала у філософії анархізму. Ознакою вседозволеності є відсутність у соціальній свідомості пріоритету національних інтересів. Таке суспільство не захищене від деструктивних комунікативних впливів. У результаті воно управляється ззовні, що виражається у відсутності самостійної політики. При цьому комунікативна залежність є результатом економічної та політичної залежності[5].

Тобто реалізовуючи своє конституційне право на свободу слова особа, навіть не маючи за мету, може порушити право інших осіб та заподіяти їм моральної шкоди.

Однак, зловживання правом свободи інформації може призвести до неефективності демократичного ладу, а саме стати причиною національної небезпеки, порушення громадського порядку, не контрольованості суспільства владою, пропаганди насильницької зміни влади, закликів до національної, релігійної, регіональної, расової ворожнечі, нівелювання правом людини на приватне життя, загрозою її безпеки. Тому, користуючись таким правом, кожен громадянин повинен нести відповідальність за це у вигляді певних обмежень.

Таким чином, в ситуації, що склалася, разом з вдосконаленням системи законодавства, що закріплює право на поширення інформації, потрібна розробка цілісної несуперечливої теорії права на захист від інформації, побудову відповідної законодавчої бази

шляхом прийняття нових нормативних актів, усунення протиріч і пропусків в чинному законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.

2. Рабіновіч П.М. Межі здійснення прав людини (загальнотеоретичний аспект). *Вісник академії правових наук України*. 1996. № 6. С.45.

3. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні [за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. К. : Вид-во "Юрид. думка", 2008. 252 с.

4. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: академічний курс [підручник] : [у 2 ч.] за ред. В. Ф. Погорілка. К. : ТОВ "Вид-во "Юрид. думка", 2006. 544 с.

5. Волков А. Г. Политический текст и свобода слова. URL: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/knp50_2/knp50t2_96-99.pdf (дата звернення 1.10.2020).

Марченко Микола Валерійович,
кандидат юридичних наук,
провідний експерт з конституційного права
ВГО «Асоціація Українських правників»

ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКА ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ В УКРАЇНІ

Для формування успішної демократичної держави велике значення має питання правової ідеології та її орієнтованості на захист фундаментальних прав людини. Системний аналіз принципів Конституції України дає можливість побачити закладення конституціонодавцем основ для формування людиноцентристської правової ідеології в Україні. Аналіз правового статусу органів публічної влади демонструє аксіологічну спрямованість наділення їх конституціонодавцем певними функціями. Особливо, це можна помітити, розглядаючи визначений ст. 102 Конституції України [1, Ст. 141] правовий статус Президента України. Усе це є передумовою для формування людиноцентристської правової ідеології в Україні.

М. Недюха розглядає правову ідеологію у якості особливого політико-правового феномену і вбачає його функціональне призначення в унормуванні процесу життєдіяльності держави, суспільства, громадян, країни та їх підпорядкованості процесу соціальних змін [2, с. 299]. Б. Малишев, удосконалюючи тези М. Недюхи, розглядає правову ідеологію у якості уособлення консенсусу між суспільством та державою, який досягається на основі осягнення сутності гарантованої державою норми права, тоді як політична ідеологія є інструментом політичної боротьби за владу між різними політичними силами. [3, с. 289]

Аналіз доктринальних підходів до розуміння феномену правової ідеології дає підстави узагальнено розглядати її у якості

системи ціннісних орієнтирів, концепцій, що забезпечують консенсус та баланс інтересів між індивідом, суспільством та публічною владою, заснованої на сутності фундаментальних принципів права. Отже, правова ідеологія має безпосередній взаємозв'язок з аксіологічними конституційними засадами національного механізму захисту прав та свобод людини та забезпеченням належного обмеження публічної влади в інтересах індивіда. Б. Малишев слушно відзначає, що правова ідеологія виступає набагато більш стабільним та складним явищем, ніж політична ідеологія. [3, с. 289]. У порівнянні з політичною філософією (вищим рівнем політичної ідеології) правова ідеологія має глибшу структуру, тісно пов'язана з категоріями правової культури та правової свідомості, у її створенні бере участь найширша кількість соціальних груп, а її вплив знаходить свій безпосередній вияв у всіх основоположних сферах суспільного життя. Натомість політична філософія є пов'язаною традиційно з діяльністю вузьких соціальних груп та знаходить свій безпосередній вияв у вужчому колі сфер суспільного життя, конкуруючи в демократичних політичних системах з іншими ідеологічними напрямками.

Конституція України містить засадничі ціннісні основи формування правової ідеології в державі. Зокрема, до таких, безперечно, варто зарахувати: людиноцентризм, принципи верховенства права та правової держави.

Однак, фактично публічна влада часто вельми номінально декларує відповідні цінності і у своїй регулятивній діяльності призводить до викривлення їх змісту, що має ряд методологічних та політичних детермінант. Однозначно, що названа проблема повною мірою стосується й якості законодавчої діяльності Верховної Ради України. Значною мірою ця проблема має своє коріння в етатистській практиці та доктрині, успадкованій від тоталітарного минулого, та характерний для сьогоднішнього постмодерного

дискурсу з притаманним для нього сприйняттям світу у якості хаосу та найрізноманітніших поєднань течій та напрямів.

У цьому контексті вбачаються важливими аксіологічними засадами правової ідеології реальне забезпечення поділу влади та ефективне функціонування національного механізму захисту прав та свобод людини. Відповідно до ч. 2 ст. 102 Конституції України глава української держави наділений спеціальним правовим статусом гаранта додержання конституції та захисту прав людини та громадянина. Відповідно до вищевикладеного, право вето можна розглядати у вигляді наданого конституціонодавцем Президенту України інструменту у двох ключових механізмах: 1) національний механізм захисту прав та свобод людини; 2) механізм стримування та противаг. Глава держави має можливість використати відповідний інструмент для недопущення відходу парламенту від ідеалів свободи, рівності та прав людини. Також безпосередньо важливими є положення ч. 1, 2 та 3 ст. 22 Конституції України. Так, положення ч. 2 та ч. 3 ст.22 Конституції України мають безпосередній стосунок до можливості застосування права вето Президентом України у разі прийняття парламентом, так званого, неправового закону, що обмежує конституційні права і свободи особи або ж у разі прийняття Верховною Радою України закону, що звужує зміст або обсяг існуючих прав і свобод. Накладаючи вето на такий закон, глава держави реалізує свій правовий статус гаранта прав і свобод людини і громадянина та додержання конституції. Здійснення ветування закону у такому разі Президентом України виступає прямою реалізацією охоронної функції держави (шляхом антиетатистського пропуску через охоронну функцію права). Така реалізація охоронної функції главою держави може бути відображенням демократичної сутності держави та є антиподом спрямованості діяльності тоталітарної держави. Подібні приклади реалізації охоронної функції держави є поверненням до витокового призначення держави, що історично полягало в захисті індивіда та

власності. Застосування такої конституційно закріпленої людиноцентристської парадигми правової ідеології в правозастосовчій діяльності органів публічної влади є необхідною передумовою для утвердження ідеалів Верховенства права в Україні та формування реально ефективного національного механізму захисту прав людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.

2. Недюха М. Правова ідеологія: основні теоретико-метологічні підходи до визначення поняття. Публічне право. 2012. №3. С. 299-306.

3. Малишев Б. Аксіологічна криза сучасної української держави. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. №1-2. С. 289-297.

Бевз Олена Володимирівна,
к.ю.н., доц. кафедри екологічного права Інституту права
Київського наіонального університету імені Тараса Шевченка

КУЛЬТУРНІ ПРАВА ТА ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У Загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., серед інших положень, були закладені підвалини розвитку культурних прав, які визначають, зокрема, як комплекс конституційних прав і свобод, що забезпечують можливості вільного духовного розвитку людини (громадянина) за рахунок доступу до духовних здобутків свого народу і всього людства, їх засвоєння, використання й участі у подальшому їх розвитку. Відповідно до міжнародних і національних правових норм культурні права людини спрямовані передусім на забезпечення її духовних потреб і повноцінної участі в культурному житті суспільства [1]. Ст. 27 Декларації проголошує: «Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, брати участь в науковому прогресі та користуватися науковими здобутками» [2]. Згодом ідея культурних прав була розвинута у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., де у п. “а” ч. 1 ст. 15 зазначено, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на участь у культурному житті. Відповідно до ч. 2 цієї ж статті заходи, яких повинні вживати держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, охоплюють ті, що необхідні для охорони, розвитку і поширення досягнень науки та культури [3].

Таким чином, реалізація культурних прав, а зокрема і права на участь у культурному житті, доступ до культурних цінностей,

пов’язується із обов’язком держави щодо охорони об’єктів культурної спадщини [4, с. 123; 5].

Відповідні положення знайшли своє відображення і в Конституції України, згідно із ст. 54 якої культурна спадщина охороняється законом; держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність.

Охорона культурного надбання держави, враховуючи те, що руйнування об’єктів культурної спадщини однієї країни є втратою для всього людства, є зобов'язанням України і перед світовою спільнотою. Так, сприяння охороні пам'яток культури по всьому світу є одним з напрямків діяльності ЮНЕСКО – спеціалізованої міжнародної організації ООН, завданням якої є заохочення та захист культурних прав людини. ЮНЕСКО видала низку актів щодо закріплення та гарантій здійснення культурних прав, чільне місце серед яких займає Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972 р. (далі - Конвенція). Конвенцією було запроваджено ведення Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (далі - Список), до якого вносяться об’єкти природної та культурної спадщини, що мають унікальну цінність. У даний Список від України були внесені такі об’єкти культурної спадщини: Софіївський собор та Києво-Печерська лавра в м. Києві (1990 р.), історичний центр м. Львова (1998 р.), геодезична дуга Струве (2005 р.), Резиденція митрополитів Буковини та Далмації (2011 р.), Стародавнє місто Херсонес Таврійський і його хора (2013 р.), Дерев'яні церкви карпатського регіону в Польщі та Україні (2013 р.) [6].

У сучасних умовах взяття під охорону окремих пам’яток чи навіть ансамблів не є достатньо ефективним. Комплексний підхід, коли об’єкти культурної спадщини охороняються разом із навколишнім середовищем, характерний для охорони культурної спадщини більшості держав. Саме за допомогою комплексного підходу можна забезпечити охорону культурної спадщини в умовах

сучасного населеного пункту одночасно із природним середовищем, що відповідає основним положенням концепції сталого розвитку. За такого підходу важлива роль в охороні культурної спадщини належить земельному законодавству, що визначає не лише правовий режим земельних ділянок, на яких безпосередньо знаходяться об'єкти культурної спадщини, але і прилеглих до них земель.

Важливість зон навколо об’єктів культурної спадщини визнається і на міжнародному рівні. У міжнародних актах, що стосуються об’єктів, внесених до Списку міститься поняття “буферна зона”. Так, згідно із пунктом 104 Настанови із застосування Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини, з метою ефективного захисту об’єкта всесвітньої спадщини визначається буферна зона – територія, що оточує цей об’єкт, яка має додаткові юридичні та/або ґрунтовані на звичаї обмеження на її використання і розвиток, що дають додатковий рівень захисту об’єкта, включає безпосереднє оточення, важливі види (пейзажі) та інші території або атрибути, які є функціонально важливими для об’єкта і його охорони [7, с. 49]. Відповідно до пункту 172 Настанов, Комітет всесвітньої спадщини запрошує держави - сторони Конвенції інформувати Комітет через Секретаріат про їхні наміри здійснити або дозволити на території, що перебуває під захистом Конвенції, значні відновлювальні або будівельні роботи, які можуть вплинути на видатну універсальну цінність об’єкта. Інформування треба здійснити якомога раніше (наприклад, перед підготовкою базової документації для проекту) та перед прийняттям рішень, які потім буде дуже важко скасувати, щоб Комітет мав можливість знайти рішення, яке б забезпечило повне збереження видатної універсальної цінності об’єкта [7, с. 67].

В наш час проблема використання та охорони земель, на яких розташовані об’єкти, що мають історико-культурну цінність, дуже гостро постала в населених пунктах через забудову історичних

центрів. Проблеми виникають навіть з питань використання та охорони земель навколо найбільш цінних об’єктів культурної спадщини, внесених до Списку.

Прикладом того, як відсутність належного правового регулювання земельних відносин тягне за собою загрозу для визначних об’єктів, занесених до Списку, може слугувати будівництво високоповерхової будівлі у буферній зоні Софії Київської за адресою вул. Гончара, 17-23, розпочате у 2008 році. Це будівництво викликало не лише протести громадськості, а і погрози з боку ЮНЕСКО виключити Софію та Лавру із Списку всесвітньої спадщини і внести до Списку об’єктів культурної спадщини, що знаходяться під загрозою, що негативно виливає на авторитет держави та тягне за собою заборону на внесення нових об’єктів до Списку всесвітньої спадщини. У 2016 році будівництво було зупинено. 17 серпня 2020 р. був підписаний Меморандум про врегулювання питань щодо використання земельної ділянки на вул. О. Гончара, 17-23, між представниками компанії-забудовника, громадськими активістами, керівництвом Національного заповідника «Софія Київська» і мером Києва. За цим документом забудовник взяв на себе зобов’язання прибрати зайві поверхи, щоб будівля була не вищою за 27 метрів. Також забудовник має змінити проєкт, аби він відповідав всім нормам закону і рішенням, що ухвалила Київрада [8].

Така ситуація багато в чому спричинена недосконалістю законодавства, що визначає правовий режим земель, на яких розташовані об’єкти культурної спадщини. Однією з таких проблем, про яку, зокрема, зазначав Комітет всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у своїх рішеннях, було те, що на законодавчому рівні довгий час не був визначений правовий режим земель, які знаходяться під об’єктами, внесеними до Списку та буферних зон. На 41й сесії, яка відбулась у 2017 році, Комітетом наголошено на

необхідності прийняття відповідних змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» [9].

19.06.2018 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про охорону культурної спадщини" щодо збереження пам’яток культурної спадщини, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО» [10]. У ст. 1 Закону України "Про охорону культурної спадщини" від 08.06.2000 р. були внесені доповнення, зокрема, визначено терміни «буферна зона» - територія навколо об’єкта всесвітньої спадщини, що забезпечує охорону цілісності та автентичності видатної універсальної цінності цього об’єкта та у межах якої встановлюється відповідний режим використання. Крім того, Закон був доповнений ст. 37-2, відповідно до ч. 3 якої проведенню містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт на об’єкті всесвітньої спадщини, його території, в буферній зоні передує інформування Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Рекомендації Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО щодо проектів містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт на об’єкті всесвітньої спадщини, його території, в буферній зоні є обов’язковими для виконання при проведенні таких робіт.

Сьогодні більшість об’єктів культурної спадщини не тільки в Україні, але й в світі знаходяться в межах населених пунктів, що мають багату історію. Так само порушення порядку охорони та використання земель історико-культурного призначення, в першу чергу, мають місце саме в межах історичних міст. Водночас, реалізація культурних прав, закріплених у міжнародно-правових документах і національному законодавстві, в тому числі права на участь у культурному житті, доступ до культурних цінностей, неможлива без забезпечення охорони культурної спадщини. Питання охорони культурної спадщини вирішуються і на міжнародному рівні, зокрема такою організацією, як ЮНЕСКО,

особливо, якщо мова йде про обєкти, які мають унікальну цінність, але саме в національному законодавстві повинні бути закріплені вимоги щодо використання та охорони таких унікальних об’єктів. Таким чином, позитивним кроком є закріплення в українському законодавстві відповідних положень щодо об'єктів, віднесених до всесвітньої спадщини, що свідчить про їх підвищену охорону і свою чергу буде сприяти реалізації культурних прав.

Список використаних джерел:

1. Іщенко О. С., Пилипчук Р. В. Культурні права. *Енциклопедія сучасної України.* URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=51487 (дата звернення: 02.12.2020).

2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 02.12.2020).

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 02.12.2020).

4. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Х.: Право, 2008. 416 с.

5. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відпр. секретар), Ю.Г. Барабаш та інш.; Нац. акад. прав. наук України, 2-ге вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2011. 1128 с. URL: https://textbook.com.ua/pravo/1474610935/s-4?page=50 (дата звернення: 02.12.2020).

6. Ukraine. The World Heritage List. URL: http://whc.unesco.org/en/statesparties/ua (дата звернення: 03.12.2020).

7. Керівні Настанови до імплементації Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: Збірник документів / упоряд. К.В. Гончарова; ред. кол.: Т.В. Мазур, О.В. Єпіфанов, І.В. Френкель, К.В. Гончарова. Київ, 2018. 248 с. URL: https://mkip.gov.ua/files/pdf/856987.pdf (дата звернення: 05.12.2020).

8. Віталій Кличко: «Забудовник взяв зобов'язання прибрати зайві поверхи на скандальній будівлі на вулиці Гончара». URL: https://kyivcity.gov.ua/news/vitaliy_klichko_zabudovnik_vzyav_zobovyazannya_pribrati_zayvi_poverkhi_na_skandalniy_budivli_na_vulitsi_gonchara/ (дата звернення: 05.12.2020).

9. Decision: 41 COM 7B.53 Kiev: Saint-Sophia Cathedral and Related Monastic Buildings, Kiev-Pechersk Lavra (Ukraine) (C 527bis). URL: http://whc.unesco.org/en/decisions/7054/ (дата звернення: 05.12.2020).

10. Про внесення змін до Закону України "Про охорону культурної спадщини" щодо збереження пам'яток культурної спадщини, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО : Закон України від 19.06.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2457-19#Text (дата звернення: 04.12.2020).

Похиленко Ірина Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення (ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)

Що таке справедливість? Так, Аристотелем [1] вперше проведений ґрунтовний поділ справедливості як відплати, зрівняльної й пропорційно-розподільчої справедливості, простежені важливі взаємозв'язки власне етичних і правових, політичних, а також соціально-економічних аспектів справедливості.

Мислителі Давнього Сходу (Мо-цзи та Мен-цзи) під справедливістю розуміли належний стан речей у суспільстві, державі й світі [2].

Важливий вклад у розуміння справедливості (правової справедливості) вніс родоначальник німецької класичної філософії І. Кант[3]. Він вважав, що заходи, які б забезпечували правову справедливість, мають обов'язково випереджати й підготовлювати всі інші урядові акції, які мають за мету, скажімо, розвиток економічної самостійності населення, зростання добробуту держави тощо. На його думку жодна із започаткованих владою крупних соціальних реформ не матиме успіху, якщо їй не передуватиме низка строго-правових заходів, спрямованих на викорінювання

"доправового" минулого, на запобігання злочинам, найбільш властивим такому минулому. Тільки повністю розрахувавшись з останнім, понуджуюча влада може розраховувати на те, що її ініціатива зустріне схвалення й підтримку підданих.

Серед гуманістів епохи Відродження своїми поглядами на досліджувану категорію вирізняється Станіслав Оріховський. Історії відоме його звернення до короля Польщі, із закликом дбати про справедливість: "якщо хочеш у країні зажити слави найсправедливішого". Справедливість бачиться мислителем як особиста риса людини. Також він виокремлює іншу справедливість, ту, що "тримається на законах… Цю другу частину справедливості ти мусиш цінувати у твоїй державі, яка є немов ліками для зцілювання ран, а першою є справедливість, а не сила"[4]. На думку С. Оріховського, справедливість – це душа держави, головна чеснота, на основі якої мають вирішуватися всі питання. Станіслав Оріховський вважав, що справедливість у Речі Посполитій є ніби душею в тілі… (держави, позбавлені справедливості, є ні чим іншим, як справжньою злочинністю), то і дбав про справедливість у Польщі як про власну душу".

Повертаючись до реалій сьогодення, слід відмітити, що категорія справедливості широко використовується у процесуальному законодавстві, так особа, вперше призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення присяги судді такого змісту:

"Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не

вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя".

Особливої уваги заслуговує рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 № 15-рп/2004, відповідно до якого, справедливість - одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню.

В науковій літературі [5] виділяють такі ознаки справедливості:

а) інстнтуційність, тобто пов'язаність та вплив на орга-нізацію господарських судів (системи мереж, призначення суддів господарських судів, зупинення їх повноважень і звільнення з посади, створення необхідних організаційно- технічних та інформаційних умов для діяльності суддів, матеріальним і соціальним забезпеченням суддів тощо);

б) детермінаційність, тобто досягнення оптимальної можливості ініціювання судової процедури через вимоги доступності правосуддя:

в) процесуальність, тобто досягнення необхідного балансу між процесуальною правомочністю учасників господарського судочинства для відстоювання своїх позицій в умовах відсутності переваги будь-кого в процесі;

г) імплементаційність, тобто органічне поєднання вимог правової визначеності судового акту з його неухильним виконанням.

Отже, Н.В. Іванюта [5], під справедливістю розуміє організацію розгляду та вирішення спору, який в результаті координаційної, універсалізаційної, імперативної характеристик забезпечує необхідний ступінь детермінаційності, інституційності, збалансованості процесуальної правомочності учасників, імплементаційності судових актів з метою захисту прав і охоронюваних законом інтересів.

Існують і інші підходи до визначення поняття справедливість, зокрема, О.М. Тарасишина [6, С.17], зазанчає, що справедливість – це життєво важливий для збереження і розвитку суспільства ціннісно-етичний орієнтир, один із критеріїв оцінки всіх політичних і державно-правових явищ, покликаний служити загальному благу в цілому й окремо взятому індивідууму, зокрема, будучи приблизно рівним розподілом вигод і обтяжливостей, що виникають із взаємодії в рамках суспільства, безсторонністю, істинністю, правильністю, обґрунтованістю правового реагування на ту чи іншу діяльність, вирішення суперечок про право і конфліктів, що виникають при цьому, рівність перед законом і судом, рівноправ'я, відповідність злочину і покарання, відповідність між метою законодавця і обраними ним засобами досягнення.

Т.А. Подковенко [7, С.13] вважає, що справедливість – це одна з найважливіших проблем сучасності, яка відображає доволі складні, неоднозначні діалектичні процеси суспільного розвитку.

Підсумовуючи викладене, можна прийти до висновку, що поняття «справедливості» складне та багатогранне, його можна розглядати з філософських, історичних, психологічних, соціальних та юридичних аспектів. Справедливість є основою права та одним із його ключових принципів. Застосування принципу справедливості в судовому процесі можливе через реалізацію стандартів, покликаних забезпечувати безумовно правильне здійснення правосуддя. Такими стандартами є можливість доступу

до національних судових інстанцій та участі в розгляді справи на рідній мові, рівності учасників процесу перед законом і судом, публічний розгляд справи незалежним і неупередженим судом у розумні строки. Справедливий суд передбачає судові процедури, які дають можливіть встановити істину без упереджень, залякування або політичного тиску. Судову владу можна оцінити як справедливу, коли вона, вирішує справи, встановивши істину, достовірно з'ясувавши фактичні обставини справи, приймає рішення відповідно до вимог закону і з'ясованих у процесі розгляду фактів. Слід також пам'ятати, що розуміння справедливості залежить від рівня правової культури, розвиненості суспільних відносин, уявлень про головні ідеї правового регулювання та конкретизації у правозастосовній судовій практиці. Проте, не дивлячись на прагнення автора до повного і всебічного дослідження цього питання, слід відмітити, що єдиновірної концепції, що гарантує справедливий судовий процес, не існує, а відмінність підходів трактування й застосування цього поняття може надалі ставати предметом дискусій і подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури:

1. Аристотель. Большая этика. *Аристотель. Сочинения*: [в 4 т.]. М.: Мысль, 1983. Т. 2. 686 с.

2. Історія Стародавнього світу. Під. ред. Уткіна А. І. К., 2005. 282 с.

3. Кант И. Критика чистого разума. *Иммануил Кант*. М., 1994.

4. Orzechowski St. Policyja Królewstwa Polskiego. Przemysł, 1984.

5. Іванюта Н.В. Щодо принципу справедливості в господарському судочинстві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. №2. С.184. URL: http://www.pap.in.ua/2_2013/Ivaniuta.pdf (дта звернення: 20.11.2020).

6. Тарасишина О. Справедливість і толерантність у сучасному праві України : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Одеса, 2008. 19 с.

7. Подковенко Т.А. Справедливість у системі цінностей права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 4 (8). С.10-14.

Вангородська Ганна Ігорівна,
адвокат, керівник Юридичної компанії «BLF Group»

ПРАВО НА ЖИТТЯ – ПРІОРИТЕТНЕ ПРИРОДНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ

Життя людини є найбільшим благом та соціальною цінністю. Цінність людського життя законодавчо захищалася ще з Стародавніх часів. Воно також є найпершим фундаментальним природним правом людини, на основі якого всі інші права людини набувають сенсу свого існування. Загалом, про подальшу доцільність усіх інших прав людини неможливо стверджувати без належного забезпечення права на життя.

Право на життя є природним правом, існування якого обумовлено самою природою людини як живої біологічної істоти. Воно виникає незалежно від прийняття відповідного позитивного закону, який лише його закріплює, але не призводить до його виникнення.

Ґрунтуючись на принципах рівності та недискримінації воно притаманне кожній людині незалежно від раси, національності, релігії, статі, віку, тощо. Забезпечення реалізації та захисту цього права є основою для дотримання усіх інших прав і свобод людини.

Питання невідчужуваності життя людини, а також можливість його обмеження стало предметом наукових досліджень та дискусій не лише серед юристів, але і медиків, філософів, представників релігійних громад. Це перетворило право на життя на важливу філософську категорію.

У сучасному світі збереження життя людства у міжнародному масштабі є не лише великою соціально-правовою, але і духовно-моральною проблемою [1]. Зокрема, у сфері захисту фундаментального права людини на життя слід наголосити на важливих документах Ватикану як суб’єкту міжнародного права та

духовного центру Католицької Церкви, у яких виражена чітка офіційна позиція щодо моральної оцінки багатьох важливих суспільних проблем, що пов'язані з цінністю життя людини [2].

Захист права на життя є імперативом світової міжнародно-правової політики держав. Саму ж сутність цього права складає імперативна норма, яка визначає прямий обов'язок кожної держави по захисту життя громадян, що знаходяться під її юрисдикцією.

Воно визначається як основоположне право людини та закріплюється численними універсальними та регіональними міжнародно-правовими актами. Найперше, це Загальна декларація прав людини, прийнята ООН у 1948 р., ст. 3 якої проголошує, що «кожна людина має право на життя…» [3], а також Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ч. 1 ст. 2 якої визначає охорону цього права законом та забороняє умисне незаконне позбавлення життя [4].

На національному рівні це право, головним чином, закріплюється у Конституції як основному законі держави. Від ступеня визнання, реалізації та захисту права на життя залежить розвиток демократії та права в країні. Питання щодо обов'язків держави по забезпеченню права на життя власних громадян є пріоритетним як у внутрішній, так і зовнішній політиці кожної країни. Україна, ратифікувавши вищезазначену Конвенцію та протоколи до неї, інкорпорувала її в національну правову систему.

Сучасна міжнародна судова практика стосується принципово важливих аспектів права на життя, а саме початку та закінчення життя людини. Європейський Суд з Прав Людини ЄСПЛ (далі – ЄСПЛ) як авторитетний орган міжнародного судочинства відіграє важливу роль у сучасному тлумаченні права на життя з огляду на фундаментальність цього права. У своїх рішеннях ЄСПЛ керується нормами Конвенції, в результаті чого вони стають важливими актами міжнародного правосуддя, обов'язковими для країн, які підпадають під його юрисдикцію.

Найбільш поширеними є питання співвідношення права на життя з правом на недоторканість приватного життя («право на приватність»), з реалізацією репродуктивних прав людини («свободою репродуктивного вибору»), тощо.

А з розвитком сучасної науки та техніки загострюються питання законодавчого закріплення змісту, меж (початку та кінця) людського життя, що неможливо зробити без врахування теоретичних та прикладних даних біологічних наук. Це породжує низку суперечливих моментів, як правило, між правниками та медиками, у зв'язку з появою, так званих, «соматичних прав» [5, 20-27], які як поняття набувають свого розголосу з розвитком біотехнологій, що часто вступають в суперечність (як конкуруючі права) з правом людини на життя. Зокрема, це стосується питань, які пов'язані як з правом, так і з медициною. Наприклад, право на життя ембріонів *in vitro*[1] та *in utero*[2], можливість проведення на них наукових досліджень, легітимність здійснення абортів та клонування, евтаназії та інші.

Однак, в контексті появи нових біоетичних аспектів реалізації та захисту права на життя людини з огляду на її біосоціальну природу, положення Конвенції не розкривають детально зміст цього права, а лише визначають його узагальнено. Натомість, прийняття нових Конвенцій Ради Європи та ЮНЕСКО, таких як: Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину (відомою також як Конвенція Ов'єдо від 4.04.1997) [6] та Загальна декларація про біоетику і права людини (19.10.2005) [7], конкретизують це право.

Надзвичайно важливими є положення цих Конвенцій, якими визначається, що жодний науковий прогрес через новітні

[1] В пер. з лат. – «у склі».
[2] В пер. з лат. – «в утробі».

досягнення сучасної медицини не може бути протиставлений цінності життя людини.

Питання смертної кари становлять окрему категорію досліджень, оскільки, на відміну від вищезазначених питань, не стосуються біоетичних аспектів. Також біоетичні питання пов'язані із правом на життя невинної людини (такої, яка не вчинила злочину), на відміну від проблеми застосування смертної кари до осіб, які за вироком суду були засуджені до найвищої міри покарання за скоєння особливо тяжких злочинів.

Право на життя, крім того, що воно є природним правом, має бути визнане на міжнародно-правовому рівні як вроджене право кожної людини, що забезпечить дієву гарантію захисту від його свавільного позбавлення (з моменту зародження людини і до її природної смерті) [8].

У зв'язку з цим виникає потреба у вдосконаленні механізмів його захисту. І одним із перших на порядку денному стоїть питання уніфікації його міжнародно-правової регламентації з урахуванням актуальних біоетичних проблем сьогодення. Тільки у цьому широкому тлумаченні можна стверджувати про його справжні майбутні цивілізаційні перспективи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Островська Б. Право людини на життя від моменту її зародження в контексті права та моралі. *Філософські та методологічні проблеми права*. К.: НАВСУ, 2016. №2(12). С. 140-149.

2. Островська Б.В. Позиція Ватикану щодо захисту цінності людського життя у світлі біоетики. *Часопис Київського університету права*. 2016. №4. С. 35-38.

3. The Universal Declaration of Human Rights. The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights Website. URL:

http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf (дата звернення: 01.12.2020).

4. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The official Website of The European Court of Human Rights. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (дата звернення: 01.12.2020).

5. Завальнюк В.В. Соматичні права людини з позицію юридичної антропології. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 20-27.

6. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine (Oviedo, 4.IV.1997), No. 164. Council of Europe Website. URL: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/164 (дата звернення: 01.12.2020).

7. Universal Declaration on Bioethics and Human Rights. UNESCO Internet portal. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31058&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (дата звернення: 01.12.2020).

8. Островська Б.В. Національно-правове регулювання права на життя на пренатальній стадії розвитку дитини. *Соціологія права*. 2016. №3. С. 36-41

Шаповалова Ірина Віталіївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури

ЕВТАНАЗІЯ АБО ПРАВО НА СМЕРТЬ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Євроінтеграційний політичний курс України зобов'язує представників її влади враховувати міжнародний досвід у сфері поширення легалізації евтаназії та готуватися до вирішення цього питання, зокрема в умовах пандемії. Складність даного питання проявляється в тому, що на сьогодні відсутній єдиний підхід до розуміння як українськими, так й зарубіжними вченими, а також громадськістю термінології, що вживається в межах зазначеної теми.

Евтаназія (в перекладі з грецького – хороша чи легка смерть) – вце навмисне прискорення настання смерті невиліковно хворого з метою припинення його страждань [1]. Евтаназію, з юридичної точки зору, можна визначити як умисне позбавлення життя безнадійно хворої людини з метою полегшення його страждань. У спеціальній літературі розрізняють два види такої смерті. Активна (позитивна) евтаназія, сутність якої полягає у застосуванні активних дій щодо прискорення смерті людини, яка страждає на безнадійний діагноз, перебуваючи на останньому етапі хвороби. Пасивна (негативна) евтаназія – вце відмова від заходів, що сприяють підтриманню життя смертельно хворого. Деякі вчені виділяють ще два поняття – ортоназія та дістаназія. Під дістаназією розуміють підтримання лікарем життя хворого, який хоч й не страждає надмірно, але визнаний вже невиліковним, навіть за допомогою дорогих препаратів і лікування. Припинення застосування до хворого лікувальних заходів, а іноді лише їх

обмеження спричиняють миттєву смерть пацієнта; таке припинення називається ортоназією [2, с. 57]. Розрізняють в подібних випадках «допомогу при вмиранні», коли лікар юридично зобов'язаний полегшити страждання хворого і забезпечити йому психологічну підтримку, і «допомогу для вмирання», що включає в себе активну і пасивну евтаназію, а також допомогу при спробі самогубства [3, s. 98].

Комплекс розглянутих питань має два важливих аспекти. Перший з них стосується обов'язків лікаря здійснювати реанімацію, а другий – його право зупинити відповідні дії. У різних ситуаціях по-різному вирішується питання про правомірність відмови лікаря від реанімації, про межі його відповідальності. Показова ситуація зупинки серцебиття і дихання внаслідок невиліковного захворювання є невід'ємною частиною процесу вмирання людського організму, обумовленого виснаженням життєвих сил. Які засоби та дії повинні бути використані при реанімації, якщо смерть в даному випадку є неминучим кінцем життя людини і незворотна? Інша ж, протилежна за змістом ситуація характеризується припиненням функцій дихання і кровообігу внаслідок нещасного випадку (травма, спроба самогубства тощо), причому організм має певний запас сил для продовження життя.

Проблема евтаназії зачіпає політичну, юридичну, економічну, євгенічну і етичну сфери. Зокрема, юридичний зміст проблеми полягає, з одного боку, в оцінці медичних заходів з точки зору права, особливо оцінці межі обов'язків лікаря при прийнятті рішення про необхідність або непотрібність відповідних втручань, в питанні про межі його повноважень, а також визначенні критеріїв відповідальності, а з іншого – у питаннях охорони прав і законних інтересів громадян на останній стадії їх життя. Моральні, етичні та законодавчі проблеми евтаназії широко розглядаються в даний час в зарубіжній літературі [7, с. 64].

Як відомо, людське життя має охоронятися як в процесі народження, так й в процесі смерті. Це цілком гуманна вимога кримінального права. Проте в літературі ставиться питання про недоцільність продовження мук вмираючого.

У 1986 р. на 56-му з'їзді німецьких юристів в Берліні, проведеному спільно з хірургами, обговорювалася тема «Право на власну смерть? Протиріччя між боргом збереження життя і власною думкою в кримінальному праві». На підставі обговорення пропонувалося ввести в Кримінальний кодекс ФРН розділ про надання допомоги помираючим. Основні положення цього проекту зводяться до наступного: а) допомога помираючим – загальнолюдський борг; б) лікар зобов'язаний полегшувати біль; зневага до знеболення карається згідно із законом; в) прямі втручання для прискорення смерті неприпустимі (активна евтаназія відкидається); г) заповідальне розпорядження вмираючого необхідно оцінювати критично, оскільки він не завжди вірно оцінює ситуацію; д) втручання адвоката повинно бути відхилено (тут не було досягнуто угоди між юристами і лікарями) [11, s. 303-304].

У штаті Каліфорнія (США) прийнятий закон «Про право на смерть», що дозволяє хронічно хворим людям відмовитися від штучних засобів підтримки життя після підписання заповіту при двох свідках. 23 штатами США в даний час узаконений документ «Воля за життя», в якому людина сама визначає міру допомоги, яку хотіла би отримати у випадку безнадійного стану.

Зарубіжні соціологічні дослідження, проведені, зокрема, в США, свідчать про певне ставлення до евтаназії як серед медичних працівників, так й серед хворих: а) від 61% до 67% лікарів висловилися за доцільність проведення активної і пасивної евтаназії; б) більшість опитаних лікарів (86%) виступають за застосування пасивної евтаназії; в) серед протестантів і невіруючих більше прихильників евтаназії, ніж серед католиків; г) противників

евтаназії найбільше серед педіатрів, хірургів, акушер-гінекологів; д) опитування громадської думки показує, що 53% респондентів схвалюють активну евтаназію, 36% висловлюються проти; е) з опитаних термінальних хворих (10 осіб) 7 висловилися за застосування негативної евтаназії. За те саме висловились 60% лікарів і 70% родичів. Однак 9 з 10 доглядальниць, які обслуговують таких хворих, висловилися проти. Вивчення документації 40 випадків смерті від раку показало, що в 70% випадків фактично застосовувалася тактика пасивної евтаназії [16, p. 319-329]. Проведене нами дослідження щодо ставлення до даного питання серед лікарів-слухачів Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика показало, що понад 90% з них висловлюються за застосування активної і пасивної евтаназії.

Прихильником евтаназії був й відомий російський юрист А.Ф. Коні, який вважав, що вона допустима з моральної і юридичної точок зору за умови: а) свідомого і наполегливого прохання хворого; б) неможливості полегшити страждання хворого відомими способами; в) точної і безсумнівної доведеності неможливості врятувати життя, що встановлено колегією лікарів при обов'язковому одностайному голосуванні; г) попередження прокуратури [17, с. 384]. Цю позицію в даний час підтримує цивіліст Н.С. Малєїн, який вносить одне доповнення до неї: евтаназія – виняткове право людини, а не обов'язок і тим більше не право лікаря, третіх осіб або установ [18, с. 84].

Закон про право на смерть викликає критику з боку ряду вчених, які вважають, що недосконалість формулювання в даному випадку може відкрити лазівку для зловживань, відбудеться ігнорування реальних проблем вмираючої людини. Так вважає польський автор Й. Богуш. «Лікар, – пише він, – несе відповідальність за збереження життя хворого. Прискорення смерті дією або недоглядом неприпустимо. Там, де порятунок

неможливий, а пом'якшення страждань необхідно, борг лікаря – тамувати страждання» [19].

Як система активна евтаназія існувала в нацистській Німеччині. Програма «Евтаназія» розроблялася протягом тривалих років. Її теоретичне обгрунтування належить німецькому лікарю Клінгеру, який стверджував, що державі невигідне лікування невиліковно хворих, тому їх «слід піддавати евтаназії, тобто швидкій безболісної смерті» [22, с. 151]. Для здійснення цієї програми був розроблений спеціальний метод відбору хворих, діяли спеціальні організації. Як було встановлено на Нюрнберзькому процесі, тільки за один рік в Німеччині під виглядом хворих вбито близько 275 тис. людей. Активна евтаназія, як відомо, засуджена Нюрнберзьким військовим трибуналом як злочин проти людства.

Юридична оцінка активної евтаназії, здійснюваної в окремих випадках, немислима без розгляду негативної евтаназії. В даний час смерть констатується на підставі комплексу ознак, наявність яких необхідна і достатня для встановлення факту повного припинення функціонування головного мозку і незворотності цього стану навіть при штучному підтриманні за допомогою реанімаційних заходів серцевої діяльності (штучна вентиляція легенів, серцево-судинні стимулятори).

Діагностика смерті, зазначає Х. Піа, заснована на встановленні факту повного і незворотного порушення специфічних життєвих функцій, регульованих довгастим мозком. Саме ці порушення викликають повне припинення коркової активності мозку. Реанімаційні заходи здатні підтримати лише якийсь час вегетативні функції організму. Смерть кори головного мозку означає й смерть індивіда. Цим положенням й повинні керуватися медики в рішенні щодо виключної важливої проблеми етичного характеру – виправданості подальшого продовження існування декортированого людського організму [23]. Питання про застосування реанімації в

США, наприклад, вирішується етичним комітетом, що виділяє групу хворих, яким реанімація не показана [24, с. 115].

Однак можливі випадки, коли застосування реанімаційних заходів призводить до відновлення або підтримання серцевої діяльності завдяки нижчим відділам нервової системи, в той же час відновлення функцій головного мозку не відбувається, а коматозний стан виявляється незворотним. При цьому спостерігаються: а) стан стійкої декортикації і вегетативний стан, зокрема, самостійне дихання; б) стан «смерті мозку», коли гине весь головний мозок.

У першому випадку хворий живий, а отже, значимі права і обов'язки лікарів. У другому випадку за допомогою реанімаційних заходів штучно підтримуються серцева діяльність і кровообіг, що створює лише видимість життя. Насправді людина мертва. Продовження реанімації фактично забезпечує лише перфузирування трупа і сприяє прискореному розвитку аутолізу мозку.

Виходячи з цього спробуємо дати юридичну оцінку евтаназії на підставі чинного кримінального законодавства. Відключення реанімаційних заходів за тотальної загибелі головного мозку призводить відразу ж до припинення всіх життєвих процесів в організмі, підтримуваних за допомогою штучної вентиляції легенів і застосування серцево-судинних лікарських засобів. Чи можна сказати, що припинення спеціальних заходів є злочином? Формально таке діяння підпадає під ознаки складів двох злочинів: або ненадання допомоги хворому особою медичного персоналу (ч. II ст. 139 КК України), в разі якщо ненадання допомоги спричинило тяжкі наслідки (в даному випадку смерть потерпілого); або вбивство, основним мотивом якого є співчуття до мук хворого, безглуздість подальшого надання допомоги. Тим часом в даному випадку у бездіяльності осіб немає взагалі ніякого складу злочину, бо немає людини, життя якої повинне охоронятися законом. Тут також немає й стану агонії, під яким розуміють останній етап

вмирання, який характеризується підйомом активності компенсаторних механізмів [25, p. 61]. Реанімація здійснюється заради реанімації, а не заради порятунку життя. Правомірність припинення реанімації визначається, з нашої точки зору, виконанням професійних медичних функцій. Це рішення не може похитнути й відсутність згоди потерпілого або його законних представників.

В умовах сучасного життя застосування як насильницьких, так й ненасильницьких методів евтаназії неприпустимо. Життя людини повинне підтримуватися в усіх випадках до природного кінця. Медична наука і практика не гарантовані від діагностичних помилок. Легалізація евтаназії може зробити негативний вплив на практику охорони здоров'я, буде сприяти виникненню зловживань, а отже, зростання недовіри населення до якості медичного обслуговування, до системи охорони здоров'я в цілому. Окремі випадки застосування негативної евтаназії допустимі у випадку безперспективності лікування і тяжкості стану хворого й за умови одноголосного прийняття рішення групою компетентних фахівців, а також за згодою хворого або його законних представників. З метою зміцнення законності і посилення кримінально-правових гарантій прав людини на охорону здоров'я та життя потрібно ввести в Кримінальний кодекс відповідну спеціальну норму.

Список використаної літератури:

1. Венгеров С.А. Большая российская энциклопедия: [в 35 т.]/ гл. ред. Ю. С. Осипов. Т. 5. М.: Большая российская энциклопедия, 2004—2017. URL: https://bigenc.ru/vocabulary (дата звернення: 01.12.2020).

2. Ресусцитация: Теория и практика оживления. Под ред. М. Сыха. Варшава, 1976. 334 с.

3. Michael Fuchs, Lara Hönings. STERBEHILFE UND SELBSTBESTIMMTES STERBEN. Sankt Augustin/Berlin: Konrad-Adenauer-Stiftung e.V. 2014, 121 s.

4. Benner. Death as a human passage: Compassionate care for persons dying in critical care units. American Journal of Critical Care; Aliso Viejo. # 10(5), (Sep 2001): 355-9.

5. Blendon R.J., Benson J.M., Hero J.O. Public Trust in Physicians — U.S. Medicine in International Perspective. *New England Journal of Medicine*. 2014. Vol. 371. No. 17. P. 1570–1572. DOI: 10.1056/NEJMp1407373.

6. Miller Ph.J. Death with dignity and the right to die: Sometimes doctors have to hasten death. J Med Ethics. 1987 Jun; 13(2): 81–85. Doi: 10.1136/jme.13.2.81.

7. Коротких *Р.В.* Вопросы врачебной этики в международных и медицинских документах. Сов. здравоохранение. 1982. N 2. С. 64—65.

8. Cassel Ch.K. Ethical issues in emergency care of elderly persons: A framework for decision making. Mt. Sinai J. Med. 1987. V. 54. N 1. P. 11–12.

9. Baskett P.L.P. The ethics of resuscitation. JAMA. Brit. med. J. 1986. V. 293. № 6540. P. 189–190.

10. Verbakel E., Jaspers E. A Comparative Study on Permissiveness Toward Euthanasia: Religiosity, Slippery Slope, Autonomy, and Death with Dignit. *Public Opinion Quarterly*. 2010. Vol. 74. No. 1. P. 109–139. DOI: 10.1093/poq/nfp074.

11. Carstense G., Schreiber H.L. Weltgehende sachliche Übereinstiming bei der Sterbehilfe zwischen Arsten und Juristen. Chirurg. 1987. H. 58. № 4. S. 303–304.

12. Hendry M., et al. Why do we want the right to die? A systematic review of the international literature on the views of patients, carers and the public on assisted dying. *Palliat Med.* 2013. Vol. 27. No. 1. P. 13–26. DOI: 10.1177/0269216312463623.

13. Rudnev M., Magun V., Schwartz S. Relations Among Higher Order Values Around the World. *Journal of Cross-Cultural Psychology.* 2018. Vol. 49. Iss. 8. P. 1165–1182. DOI: 10.1177/0022022118782644.

14. Bortnowska H. O polski model Hospiejum. Chorzy w stanach terminalnych a etyka zawodowa w medicinie. Budgoszcz, 1985. P. 49 - 57.

15. Сондерс С. Помощь умирающему. Здоровье мира. 1981. № 11. С. 16–20.

16. Brown N.K., Brown M.A., Tompson D. In Cancer: the behaviour. New York, 1976. P. 319–329.

17. Кони А.Ф. Собр. соч. в 8-ми томах. Т. 4. М.: Юрид. лит., 1967. С. 384.

18. Малеин Н.С. Гражданский закон и права личности в СССР. М.: Юрид. лит., 1981. С. 84.

19. Bogusz J. Sumienie najwyzszym sedzia. Chorzy w stanach terminalnych... P. 1.1.

20. Brzezinski T. Pravo do prawdy czy ochrona psychiki chorego za zfa prognoza lekarska. Chorzy w stanach terminalnych... P. 25.

21. Белорусов О.С., Бочков Н.П., Бунятян А.А. Общая деонтология. Деонтология в медицине в 2-х томах. Т. 2. М.: Медицина, 1988. С. 282.

22. Хорват Т. Эвтаназия - проблема медицинской этики и уголовного права. Правовые исследования. 1977. С. 151–160.

23. Pia H.W. Brain death . *Acta Heurochir.* 1986. № 82. P. 5–6.

24. Дядюн К.В. Эвтаназия: уголовно-правовые аспекты. *Вопросы современной юриспруденции*. 2015. № 49–50. С. 112–122.

25. Erimia C.-L. Ethical and Legislative Aspects on the Legislation of Euthanasia from the Patient Rights Perspective. *Journal of Law and Administrative*. 2016. Issue 5. P. 49–62.

26. Köneke V. Trust increases euthanasia acceptance: a multilevel analysis using the European Values Study. *BMC Medical Ethics.* 2014. Vol. 15. P. 86. DOI: 10.1186/1472-6939-15-86.

27. Маслинська Г. Проблема этоса и профессиональной этики медицинских работников в ПНР. *Вестник Академии медицинских наук СССР*. 1985. № 5. С. 77.

28. Красиков А.Н. Сущность и значение согласия потерпевшего в советском уголовном праве. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1976. С. 79.

29. Жижиленко А.А. Преступление против личности. М.; Л.: Госюриздат, 1927. С. 12.

Перегуда Євген Вікторович,
доктор політичних наук, професор,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРАВО НА МІСТО: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

На перший погляд, тема цього матеріалу більш дотична філософії та політичної науки й менше пов'язана з правовою дійсністю, адже законодавство ані України, ані абсолютної більшості інших держав не містить поняття права на місто.

Але місто як поняття завжди було складовою багатьох політико-правових доктрин. Воно є «найважливішою рамкою проблеми справедливості у зв'язку з фактичним поєднанням у ньому макро- та макрорівнів соціальної реальності». [6; 7] В сучасній науці творцем концепту «справедливого міста» вважають С. Файнштейн. Керівництво урбаністичної асоціації CEDOS називає досягнення справедливого міста своєю стратегічною метою. [15] Більше того, останнім часом деякі міжнародні правові документи починають включати право на місто в перелік прав на предмети першої необхідності. [21]

Водночас серйозним недоліком концепту справедливого міста залишається його неоднозначність. [5] Це не лише породжує різні тлумачення, а й потребує нових операціоналізацій поняття, зокрема й у правовій сфері. Одним з механізмів такої операціоналізації є концепт «право на місто».

Автором цього поняття вважають французького соціолога А. Лефевра. На його думку, для міської політики задоволення потреб мешканців має бути важливішим за інтереси отримання прибутку. Для реалізації цього принципу він вводить **«право на місто»** як «право на рівне і справедливе користування благами міського життя (в тому числі символічними)». Право на місто є для А. Лефевра базовим ***громадянським правом*** сучасності, відібраним у

простих мешканців великим капіталом [14]. Але під таким користуванням благами міського життя він має на увазі «не просто можливість виходити на вулицю чи користуватися розмаїттям міського життя, а й підтримувати комфортні для себе звички та традиції, відстоювати свої уявлення щодо належного політичного, економічного та інфраструктурного розвитку міста, заявляти про свої інтереси та бути почутими» [12, с. 14]. Міський публічний простір, вважає А. Лефевр, є місцем реалізації громадянських і політичних прав. Складовими права на місто він вважає право на участь у творенні просторів, тобто у прийнятті рішень щодо міського розвитку, а також апропріацію (або присвоєння) просторів, що передбачає вільний доступ до міських ресурсів. [16, p. 173-179]. Тому реалізація права на місто обов'язково передбачає «передачу влади з привласнення та «продукування» міського простору від держави та ринку до рук мешканців, таким чином впроваджуючи політику самоуправління у місті». [16, p. 147-160]

Важливо зазначити, що право на місто належить й окремому індивіду, й спільнотам в цілому. Право на участь в розвитку міста і апропріацію міського простору спрямоване на задоволення колективних потреб. [1] Жодна соціальна група не може бути виключеною з публічного простору центру міста, позбавлена права репрезентувати себе в ньому [14]. Один з послідовників А. Лефевра Д. Харві вважає, що право на місто – це не просто індивідуальна свобода доступу до міських ресурсів, це передусім «право змінюватись самим, змінюючи місто». [12, с. 14]

Для П. Маркузе право на місто вище за справедливість, воно включає «право на повне, вільне, творче життя для усіх, права на те, чого так виразно вимагали 1968-і, але не досягли» [20]. Існують й інші концептуалізації «права на місто» (М. Перселл, С. Файнштейн, М. Нуссбаум). Є. Карчагін зазначає, що проблема концепту «право на місто» та сама, що й концепту

«справедливості» – неоднозначность. [5] Але усіх їх об'єднує «відторгнення існуючої капіталістичної системи» . [17]

Із розвитком з 1970-тих років неоліберального підходу до міського розвитку, на противагу сподіванням А. Лефевра, приватні інтереси міських еліт дедалі більше домінували над спільними інтересами міщан. [14] Міста перетворюються на «стратегічні центри у ...наступі неоліберальної реструктуризації» [19].

Як зазначають дослідники, по-перше, неоліберальна ідеологія тяжіла до «пріоритету економічних аспектів житла над його соціальними аспектами, що суперечило європейській моделі соціальної держави в цілому». По-друге, неоліберальна трансформація міст спричиняла джентрифікацію, яка полягала у зміні мешканців території, в ході якої новоприбулі належали до вищого соціально-економічного прошарку, ніж попередні, по-третє, у неоліберальному місті «відновлювалися архаїчні просторові ознаки соціальної стратифікації, наприклад через встановлення фізичних бар'єрів, що розділяли мешканців певного району». [2]

Проте, на відміну від класичного лібералізму, неолібералізм пропагував «активне втручання держави в економіку у ролі ринкового фасилітатора», а також означав «руйнування і перебудову інституцій в ім'я та за подобою ринків». [18] Це призводить до розведення понять публічного та соціального. Зокрема, це стосується й проблеми просторів. З одного боку, публічний простір може знаходитись у приватній власності, але при цьому залишатися публічним, допоки усі бажаючі могли заходити й використовувати функції простору. [13] Громадські ж простори – вулиці, парки, площі – формально були власністю міста, а отже й усіх міщан, але при цьому «далеко не всі з них є публічними» у лефеврському розумінні, оскільки у цих просторах наділені владою економічні еліти за допомогою державних апаратів, ЗМІ і професійних "творців просторів" …здійснюють політичне, економічне і культурне домінування і контроль над іншими. Крім

цього, посилення контролю та домінантна ідеологія створюють такі режими використання та способи сприйняття простору, які виключають з нього цілі соціальні групи... …Так, простір головної міської площі може бути змінено архітектурним чином або надано в комерційну оренду, щоб юридично унеможливити на ній громадські протести» або суди можуть забороняти громадську активність у таких просторах. [14] І. Тищенко робить висновок, що від відповіді на питання, чи є соціальні простори публічними, насправді залежить, чи зможемо ми реалізувати в таких просторах свої громадянські права. [14]

Наразі дослідники часто роблять висновок про те, що останніми десятиліттями «класичні міські публічні простори стрімко занепадають і зникають... Це пов'язано як із їхньою приватизацією, так і з занепадом публічного життя, зникненням самого феномену публічної людини, і з розмиванням поняття місця (place) у сучасній культурі» [11] Це стосується, зокрема, пострадянських міст, які також демонструють, з одного боку, «зловживання публічністю», коли публічні простори залишаються зарезервованими для певних санкціонованих владою типів громадської активності, а право «конкретних соціальних груп на апропріацію простору і вільне його використання повністю ігнорується і оголошується незаконним», з іншого тенденцію до «приватизації і комерціалізації публічних просторів». [14]

Ігнорування права на місто призводить до порушення, зокрема, тих прав, які зафіксовані діючим законодавством. Відоми данський архітектор Й. Гел звертає увагу, що «піше пересування в містах – це не лише й не стільки пересування. Воно означає, що людина контактує з іншими людьми й місцевою спільнотою, дихає повітрям, …отримує безкоштовне задоволення від життя як такого, здобуває нові досвіди й інформацію». [4] Відтак обмеження пішого пересування, згортання пішохідних просторів на користь зведення будівель або автомобільних доріг

порушує такі права людини як право на спілкування, на інформацію, на дозвілля, на здоров'я.

Не можна забути й про криміногенну ситуацію, яка також не дає змоги реалізувати право на місто, яке включає спроможність гуляти ночними вулицями без остраху й так само повертатися додому з роботи, що виходить не завжди. [3]

Як вище говорилося, пострадянським містам властиві ті самі тенденції, що й містам інших країн, зокрема джентрифікації. Відтак можна говорити про проблему недоступності житла, відсутність доступу до комфортних умов проживання. [9] Розвиток Києва майже завжди несе за собою витіснення містян із їхніх районів проживання та просторів дозвілля, а також просторову поляризацію різних класів. [10] **Слід зауважити, що** «розширення більшості пострадянських міст відбулось таким чином, що поза центром знаходяться за великим рахунком спальні райони без робочих місць, належної транспортної, соціальної та комерційної інфраструктури.» [9]

Водночас форми джентрифікації у нас мають «інноваційний» характер, що обумовлено деякими специфічними особливостями, наприклад, високим рівнем приватизації житла. Абсолютна більшість мешканців приватизувала житлові площі, які вони займали у радянські часи. Це ускладнює завдання витіснення громадян з їх районів проживання. Але просторова поляризація відбувається не лише між районами, а й всередині останніх. Поруч з мало комфортним житлом радянськх часів зростають елітні житлові комплекси, які огороджені та на території яких «знаходяться сквери, садки, паркування, ресторани, салони краси «для своїх». [9] Ці огородження позбавляють мешканців користуватися благами міста, тобто порушують їх права на дозвілля, на споживання цих благ.

Але навіть якщо огороджень немає, «мешканці одного району можуть не перетинатися через те, що проводять робочий час та

дозвілля у різних місцях – відвідують різні медичні установи, школи, здійснюють купівлі у різних магазинах, ходять до різних ресторанів та кафе. Простір розділяється прозорими стінами.» [9] Отже, хоча зусилля щодо сприяння розвитку публічних просторів, хоча й оцінюються позитивно, самі по собі є «крапляею в морі в порівнянні з величезним розривом у статках жителів одного району. …Люди з нижчим рівнем достатку не можуть собі дозволити споживати у просторах, що знаходяться біля них і мають шукати альтернативні.» [10]

Внаслідок вищесказаного та інших тенденцій стає не дивним, що в ході соціологічних опитувань міщани низько оцінюють рівень інклюзивності міського розвитку в Україні. [8]

Які ж рекомендації слід надати для вирішення проблеми забезпечення права на місто саме в правознавчому контексті? Не претендуючи на всеохопність, висловимо кілька думок.

По-перше, деякі дослідники звертають увагу на те, що «в українському законодавстві відсутнє визначення “публічного простору”; в регулятивних актах …визначаються лише так звані “простори громадського використання” без політичної специфіки». [14]

По-друге, доцільна зміна погляду на документацію у сфері містобудівного розвитку. А. Боброва та І. Вербицький зазначають, що «міські конституції» – Генеральні плани розвитку міст – розробляють спеціальні проектні інститути, натомість на розгляд мешканців виносять вже остаточну версію документу, й участь мешканців обмежується лише формальними громадськими слуханнями. Натомість автори з точки зору активізації ролі міщан пропонують підвищити роль майстер-плану, який є «**стратегічним документом з просторовою візією розвитку міста на 15 і більше років.** Він містить обмежену кількість цілей і пропонує механізми їхнього досягнення. …Створення майстер-планів зазвичай

передбачає залучення різних груп населення вже на ранніх етапах розробки документу.» [1]

Й по-третє, звичайно, значне місце у задоволенні прав громадян посідають технічні рішення. Й. Гел наводить такий приклад. Землетрус у Сан-Франциско 1989 р. пошкодив одну з головних транспортних артерій до центру міста – шосе Ембаркадеро. Його довелося вивести з експлуатації. Але «ще до того як устигли розробити план реконструкції, стало зрозуміло, що місту це шосе просто не потрібне. Містяни швидко адаптувалися до нової транспортної дійсності, і нині замість двоярусного шосе місто має широкий бульвар із тролейбусною смугою, деревами й широкими тротуарами. Відтоді влада Сан-Франциско продовжує перетворювати шосе й магістралі на тихі міські вулиці. За свідченням Й. Гела, схожі приклади існують щодо Портленду та Мілуокі (США), Сеулу (Республік Корея) та ін., де виведення з експлуатації навантажених автомагістралей призвело до скорочення автомобільного руху. [4]

Підсумовуючи вищесказане, ми повинні зазначити наступне.

1. Концепт «права на місто» має мультидисциплінарний характер. Зокрема, попри теоретичну неодзначність, він має відношення до об’єкту правознавчої науки. Більше того, існує, хоча поки що нестійка, тенденція імплементація цього концепту в національне та міжнародне законодавство.

2. Хоча концепт «права на місто» виник в неомарксизмі, критичній теорії, він дедалі більше виходить за межі вузького ідеологічного позиціонування.

3. Право на місто імпліцитно включає такі звичні для законодавства права людини як право на працю, на комфортне житло, на дозвілля, на споживання суспільних благ, на спілкування тощо. Відповідно порушення права на місто є наслідком порушення зазначених та інших прав.

4. Необхідний в контексті забезпечення права на місто перегляд підходів до законодавчих актів та містобудівної документації,зокрема щодо регламентації функціонування публічних просторів, щодо забезпечення прав мешканців міст впливати на розвиток останніх.

5. Важливе місце в контексті забезпечення права на місто, а також й зафіксованих нині у законодавстві прав посідають технічні рішення, що дає змогу говорити не лише про те, що останні є проєкцією тенденцій соціального розвитку, а й про зворотній зв'язок. Це дозволяє виокремити новий напрям досліджень у науці, зокрема правознавчій.

Список використаної літератури:

1. Боброва А., Вербицький І. Що таке урбаністика? Коротка історія і шість визначень. URL: https://mistosite.org.ua/articles/shcho-take-urbanistyka-korotka-istoriia-i-shist-vyznachen (дата звернення: 05.12.2020).

2. Власенко Є. Український ринок житла — створений державою неолібералізм? URL: https://mistosite.org.ua/articles/ukrainskyi-rynok-zhytla-stvorenyi-derzhavoiu-neoliberalizm (дата звернення: 05.12.2020).

3. Гоп-стоп: шесть самых опасных районов Киева. URL: https://my-kiev.com/news/gop-stop-shest-samyh-opasnyh-rajonov-kieva.html?fbclid=IwAR08BO11pgflLhZK7c22uqs2PGu6D0HHZR32DJy6vscbBaZhC-U8dg7L6Ws (дата звернення: 05.12.2020).

4. Йен Ґел, «Міста для людей»: уривок з книжки. URL: https://mistosite.org.ua/articles/yen-gel-mista-dlia-liudei-uryvok-z-knyzhky (дата звернення: 05.12.2020).

5. Карчагин Е. Проблема справедливости и критическая городская теория. URL: http://www.radnews.ru/проблема-справедливости-и-критическ/ (дата звернення: 05.12.2020).

6. Карчагин Е.В. Справедливость в городе: контуры концепции городской справедливости. *Социология города*. 2016. № 1. С. 84-92.

7. Карчагин Е.В. Универсальное в локальном: справедливость и общественный транспорт. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 7. Философия*. Социология и социальные технологии. 2014. № 4. С. 68-78.

8. Кочмар-Тимошенко С. 3/4 українців вже дістали перешкоди в інфраструктурі міста – опитування. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2020/11/26/243174/ (дата звернення: 05.12.2020).

9. Ляшева А. Джентрификация: красивое слово или реальный процесс? URL: https://commons.com.ua/uk/dzhentrifikaciya-krasivoe-slovo-ili-realnyj-process/ (дата звернення: 05.12.2020).

10. Ляшева А., Опенько Я. Джентрифікація та просторова нерівність по-київськи: випадок Оболоні. URL: https://commons.com.ua/uk/dzhentrifikaciya-ta-prostorova-nerivnist-po-kiyivski/ (дата звернення: 05.12.2020).

11. Паченков О. Публичное пространство города перед лицом вызовов современности: мобильность и «злоупотребление публичностью». *Новое литературное обозрение*. 2012. №5. URL: https://magazines.gorky.media/nlo/2012/5/publichnoe-prostranstvo-goroda-pered-liczom-vyzovov-sovremennosti-mobilnost-i-zloupotreblenie-publichnostyu.html (дата звернення: 05.12.2020).

12. Петренко-Лисак А.О. Простір міського парку як середовище прогулянкової практики. *SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2016. №5. С. 10-22.

13. Селезнева Е. Функции городского пространства: от транзита до нарратива. URL: https://www.prostranstvo.media/funkciy-gorodskogo-prostranstva-ot-tranzita-do-narrativa/ (дата звернення: 05.12.2020).

14. Тищенко І. Що таке міський публічний простір. URL: https://mistosite.org.ua/uk/articles/shcho-take-miskyi-publichnyi-prostir (дата звернення: 05.12.2020).

15. Федорів П. Капіталізм, неолібералізм і міста. URL: https://mistosite.org.ua/uk/articles/kapitalizm-neoliberalizm-i-mista (дата звернення: 05.12.2020).

16. Lefebvre, Henri (1996). Writings on cities. Oxford: Blackwell.

17. Marcuse P. From critical urban theory to the right to the city. *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*. 2009. 13: 2-3, p. 185-197.

18. Peck, J. and Tickell, A. (2002) «Neoliberalizing Space». In: *Brenner, N. and Theodore, N. eds. Spaces of Neoliberalism. Urban Restructuring in North America and Western Europe*. Oxford: Blackwell.

19. Peck, J., Theodore, N. and Brenner, N. (2009) Neoliberal Urbanism: Models, Moments, Mutations. *SAIS Review*, 29(1): 49-66: 49

20. Searching for the just city: debates in urban theory and practice / Ed. by P. Marcuse, J. Connolly, J. Novy, I. Olivo, C. Potter and J. Steil. L. & N.Y.: Routledge, 2009. 288 p.

21. Mayer M, 2009, The 'Right to the City' in the context of shifting mottos of urban social movements. *City 13(2-3)* 362-374. URL: https://www.academia.edu/7337578/The_Right_to_the_City_in_the_context_of_shifting_mottos_of_urban_social_movements (дата звернення: 01.12.2020).

Мойсеєнко Вячеслав Вадимович,
кандидат технічних наук,
Київський національний університет будівництва і архітектури

РОЗВИТОК ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В ГАЛУЗІ ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ

Шлях розбудови соціальної правової держави, на якому знаходиться Україна, дозволяє відчути суттєві зміни навіть в суто технічних інженерних галузях суспільної діяльності. Порівняння сьогоднішньої інженерної діяльності в теплопостачанні з тим, що відбувалось 30-40 років тому, дає можливість зрозуміти суттєві зміни у суспільних відносинах. Розуміння цих змін є важливою складовою наукової та практичної діяльності, як фахівців з правознавства та політології, так і науковців технічного спрямування та інженерів.

Становлення та розвиток ринкових відносин в Україні , які прийшли на зміну принципам планової економіки після здобуття незалежності, поставили задачу досягнення прибутковості до усіх секторів комерційної діяльності. Галузь теплогазопостачання не є винятком, незважаючи на великий масштаб діяльності та технічну складність. В той же час суспільство регулює відносини, що виникають у будь-якій комерційній діяльності правовими засобами в зв’язку з потребами і можливостями суспільства в певний час існування. Теплогазопостачання, як діяльність, знаходиться на межі між користю і справедливістю. З одного боку, без якісного правового забезпечення, що регулює діяльність суб’єктів, важко запобігати виникненню суспільних проблем, технічних аварій (або навіть техногенних катастроф). З іншого боку, надмірна зарегульованість відносин суб’єктів може суттєво знижувати економічні досягнення галузі як бізнесу. А з точки зору прав людини теплогазопостачання має безпосереднє відношення до

права людини на життя [1]. Не можна забувати, що за від'ємної температури назовні взимку, яка може сягати в Україні –10-25°С, людина може втратити життя, не маючи доступу до прийнятних температурних умов існування організму.

На додаток до державних будівельних норм та стандартів, виконання яких було завжди необхідною умовою діяльності технічних, наукових, адміністративних робітників та власників, сьогодні з'явилась низка законів України стосовно, на перший погляд, суто технічних понять. Це закони «Про теплопостачання», «Про енергозбереження», «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу», «Про альтернативні джерела енергії», «Про альтернативні види палива» тощо.

Це свідчить про перехід України до правових засад існування в галузі, яка є одним з факторів життєзабезпечення. Прогнозування розвитку законодавства в цій галузі у майбутньому є більш складним процесом, який з наукової точки зору потребує системних методів, оскільки цільові функції різних учасників не співпадають між собою та трендами, які знаходяться за межами задач досягнення прибутковості. Також слід мати на увазі, що з часом будуть відбуватися технологічні зміни, які будуть змінювати умови існування галузі.

Окрім зазначеного суспільно-економічного переходу від планової до ринкової економіки, на правове забезпечення галузі суттєво впливають загальносвітові тренди. Перший з них – це завдання досягнення нашим суспільством показників сталого розвитку [2], які є ключовим напрямком розвитку усіх країн світу і спочатку були ухвалені на Саміті ООН зі сталого розвитку. Офіційний документ (резолюція) Генеральної Асамблеї ООН має назву «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року». Резолюція була прийнята 25 вересня 2015 року та оголошує новий план дій, орієнтований на

виведення світу на траєкторію сталого та життєстійкого розвитку. Системи теплопостачання мають безпосереднє відношення до деяких показників сталого розвитку. А саме: забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх; забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів; вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками. Наприкінці, зазначається що Цілі сталого розвитку є орієнтирами для розроблення проектів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України.

Висновки. При використанні та розвитку законодавства в галузі теплопостачання слід мати на увазі наступні концептуальні засади.

А) Теплопостачання в кліматичних умовах нашої країни має безпосереднє відношення до існування людини та її базових прав, які сформульовані у концептуальному документі усього людства [1] на історичному етапі, який почався після закінчення Другої світової війни. При цьому слід мати на увазі, що декларація [1] відображає важкий досвід, яке здобуло людство у світовій війні.

Б) Правові відносини в галузі теплогазопостачання упродовж останніх 30 літ зазнали дуже суттєвих змін, обумовлених соціально-економічною трансформацією держави та суспільства. Правові відносини в галузі теплогазопостачання безповоротно стали невід'ємним фактором існування технічно складної та великої за обсягом області бізнеса, фактором досягнення цілей сталого розвитку, без якого сьогодні не може розвиватися жодне суспільство.

В) Теплопостачання є суспільно чутливою діяльністю, оскільки воно є перехрестям дуже різних інтересів і мотивів соціальних груп, які охоплюють широке коло громадянських, бізнесових, державних відносин в Україні.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Неофіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 10.11.2020).

2. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. №722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text (дата звернення: 10.11.2020).

Приваліхіна Анастасія Ігорівна,
аспірантка,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Одним із завдань держави є забезпечення належного функціонування всієї судової системи загалом та окремих її елементів. Реалізація такого завдання, в тому числі щодо адміністративного судочинства, в межах якого відбувається розгляд і вирішення публічно-правових спорів, пов'язаних із захистом і поновленням порушених, невизнаних, оспорюваних прав, свобод й інтересів фізичних та юридичних осіб, є можливою лише за наявності ефективного організаційного забезпечення [1].

Правова регламентація суспільних відносин, що виникають у сфері інформатизації діяльності судів, як в Україні, так й в зарубіжних країнах є особливим формалізованим методом державної регламентації дій суб'єктів права з метою спрямування їх поведінки у відповідності з інтересами громадян, суспільства та держави в цілому. Для комплексного аналізу правового регулювання є необхідним вивчення його складових в їх нерозривній взаємодії, як цілісної системи, що забезпечує необхідну задану суспільством ефективність. Воно складається з певних ланок, що знаходяться у взаємодії: кожна з них випливає з попередньої. Тому правове регулювання передбачає системний аналіз, а також створення системи юридичних категорій, що відображає багатогранний процес регулювання.

Досліджуючи розвиток теоретичних основ правового регулювання застосування інформаційних технологій в судах, необхідно не лише сформувати науково обґрунтовані поняття в даній сфері, а й розробити методологічні інструменти.

Так, при дослідженні питання правового забезпечення інформатизації діяльності судів України спробуємо побудувати модель правового регулювання, яка є сформованою на сучасному етапі в Україні та виокремити рівні правового забезпечення.

Розробка теоретичних моделей правового регулювання є однією з найскладніших науково-практичних проблем, що впливає як на правотворчу діяльність держави, так й на правозастосовчу практику. Теоретично розробленої моделі правового регулювання інформатизації діяльності судів як такої в юридичній доктрині не існує.

На даному етапі розвитку основ правового регулювання інформаційних відносин в діяльності судів вважаємо за доцільне розробку моделі правового регулювання застосування інформаційних технологій, відповідної різноманітності, що буде відповідати особливостям та динаміці регульованих відносин.

Така модель повинна враховувати динаміку розвитку суспільних відносин в сфері, що є предметом дослідження, оскільки вона покликана не тільки їх регулювати, а й мати для них значення певного орієнтиру.

Побудову певної моделі визначають:

- комплексний аналіз нормативно-правової бази інформатизації судів;

- систематизація судової інформації, однакова технологія її юридичної обробки із забезпеченням відповідного правового режиму;

- комплексні стратегія і тактика поширення судової інформації, що оприлюднюється в судовому інформаційному просторі;

- проведення досліджень в галузі інформатизації судів;

- розвиток інформатизації судів через введення відповідних спеціальностей (дисциплін) в освітній процес при підготовці юристів, державних службовців у закладах вищої освіти.

Регулювання правовідносин у сфері інформатизації в судах здійснюється на певних рівнях правового регулювання. Аналіз ієрархічної структури системи джерел нормативно-правової бази інформатизації судової системи [2, с. 65] дозволив побудувати наступні рівні правового регулювання в сфері інформатизації в судах:

міжнародний рівень, до якого відносяться міжнародні акти, які впливають на нормативно-правове регулювання відносин в сфері інформатизації діяльності судів;

конституційний рівень складають норми Основного Закону нашої держави, які опосередковано визначають підґрунтя для наступних рівнів правового регулювання;

законодавчий рівень являє собою сукупність законів у сфері інформатизації діяльності судів;

підзаконний рівень містить значну кількість актів, які видаються на підставі та для уточнення норм законів України спеціально уповноваженими органами;

локальний рівень вибудовують акти судових органів, які базуються на вищестоящих актах та поширюють свою дію в межах конкретного суду.

Список використаних джерел:

1. Брагар В. С. Адміністративно-правові засади функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2020. 201 с.

2. Чаплинский В. А. Организационно-правовое обеспечение информатизации судов общей юрисдикции областного уровня: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. М., 2008. 218 с.

Репеха Наталія Іванівна,
аспірантка,
Університет Державної фіскальної служби України

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ПРИ ЕЛЕКТРОННОМУ ПОДАТКОВОМУ АУДИТІ

Державна програма діджиталізації економічних та фінансових відносин дає підстави передбачати все більше проникнення інформаційних технологій в усі сфери життя. Як зазначають науковці, відбувається інтеграція реальних господарських відносин у віртуальний простір. Для розвинутих країн світу характерне проникнення діджиталізації в усі сфери життя суспільства. Масштабне поширення технологій зумовлює зменшення частки традиційної економіки поряд із діджиталізацією [1]. Не залишається виключенням сфера податкових правовідносин. Все більше норм податкового права має особливість інформаційних правовідносин, які мають специфічну побудову та особливості регулювання.

Одним із напрямів удосконалення роботи податкових органів визначено мінімізацію контактів контролюючого органу з платниками податків, що зменшить ризик особистого впливу та корупційних складових. Одним із інструментів інформатизації взаємодії відносин контролюючого органу із платниками податків під час здійснення їх функціональних обов'язків є здійснення електронного податкового аудиту. Перспективність даного інституту податкових правовідносин підтверджується й нормативними документами, зокрема, у Плані заходів з реалізації зазначеної Стратегії, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України зазначається: «…з метою підвищення якості та ефективності податкового адміністрування передбачено

впровадження Мінфіном спільно з ДФС е-аудиту із застосуванням відповідного програмного забезпечення» [2].

Проведення електронного аудиту має ряд переваг, серед яких необхідно зазначити уніфікацію підходів до оподаткування, зменшення часу на проведення контрольних функцій, зменшення корупційних ризиків, зменшення ризику людського фактору (мінімізація можливості здійснення помилок перевіряючими), можливість застосування програм електронного аудиту для здійснення самоперевірок платниками податків та ін. В той же час існують й ризики, які можуть негативно вплинути на поширення таких відносин. Це пов'язано із елементами можливого втручання в інформаційні відносини між платниками податків та контролюючими органами. Досить важливим елементом належного застосування електронного аудиту є дотримання інформаційних прав учасників таких правовідносин.

Нерозголошення інформації про платника податків, про його фінансово-економічний стан, контрагентів та інші елементи, які можуть слугувати елементами комерційної таємниці суб'єкта підприємницької діяльності, крім того, особисті персональні дані платника податків та його співробітників повинні бути належним чином захищені. І це вже є зобов'язанням контролюючого органу. На сьогодні у платників податків немає впевненості в тому, що файл, який підлягає електронному аудиту та містить всю вищезазначену інформацію, не буде розголошеним або із корисливих мотивів переданий стороннім особам.

Закріплене у Податковому кодексі України зобов'язання контролюючого органу щодо нерозголошення інформації платників податків, яка може стати відомою під час перевірки, може бути порушене, адже до визначених правовідносин додається окремий суб'єкт, а саме провайдер – суб'єкт, який надає послуги щодо інформаційних відносин, забезпечуючи доставку електронного файлу для електронного аудиту.

Тому, враховуючи зазначені обставини, а саме включення до кола суб'єктів податкових правовідносин під час проведення електронного аудиту третіх суб'єктів (провайдерів), необхідно ввести норму права до чинного податкового законодавства та чітко визначити права та обов'язки провайдерів, встановити відповідальність за можливий витік інформації або зміну або пошкодження електронних файлів під час передачі їх від платника податків до контролюючого органу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Диба М.І., Гернего Ю.О. Діджиталізації економіки: світовий досвід та можливості розвитку в Україні. *Фінанси України*. 2018. №7. С. 50-63.

2. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 №415. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/415-2017-%D1%80 (дата звернення: 01.12.2020).

Сидій Ольга Євгеніївна.,
член ВГО «Асоціація Українських правників»,
аналітик мережі «Вільні люди»

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ ТА У КРАЇНАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

В постмодерній демократії все більшої ролі набувають соціальні права людини та їх гарантування з боку публічної влади. Це зумовлює особливу увагу Конституціонодавця до концепту соціальної держави в усіх без виключення країнах континентальної Європи. Вдосконалення підходів до соціальних функцій української держави потребує системного аналізу, досвіду конституційно-правового регулювання концепту соціальної держави в європейських країнах.

Сьогодні соціальна функція держави є закріпленою Конституціонодавцем у абсолютній більшості Конституцій демократичних держав. У різних державах Конституціонодавець вдається до різноманітного за своєю формою закріплення – в одних Конституціях декларується соціальний характер держави, в інших закріплюються окремі соціальні за своєю природою права і свободи індивіда.

Слід відзначити, що на сучасному етапі соціальні (або соціально-економічні) права і свободи є органічною частиною системи прав і свобод людини. Однак, в сучасних демократичних конституційних державах досі постає питання щодо належності відповідних прав до категорії фундаментальних. Усталеним поглядом в доктрині та правозастосовчій практиці країн сталої демократії є віднесення соціальних та економічних прав до категорії октройованих (дарованих державою). Це значною мірою впливає на правове регулювання та гарантії забезпечення цих прав

на сучасному етапі. У більшості європейських країн соціальні та економічні права не захищаються в рамках конституційного контролю.

Дійсно, системний аналіз положень конституцій ФРН, Польщі, Австрії та Іспанії демонструє, що застосовані там повна та формальна моделі інституту конституційної скарги не передбачають захисту через нього соціальних та економічних прав. Попри те, що захист відповідних категорій прав людини традиційно відбувається через механізм адміністративної юстиції – значення соціальних прав в діяльності органів публічної влади невпинно зростає.

В Україні маємо протилежну практику Конституційного суду України, згідно з якою соціальні права та свободи індивіда підлягають захисту в порядку конституційного контролю.

Таку практику Конституційного суду України можна пояснити: а) правовою спадщиною радянської доктрини, 2) постмодерною тенденцією зі збільшення ролі соціальних прав людини та гарантій їх забезпечення; з огляду на рішення Конституційного суду України від 25 квітня 2019 року.

Порівнюючи конституційно-правові засади концепту соціальної держави в Україні, Польщі, Італії та Франції, можемо побачити дещо відмінні підходи Конституціонодавця.

Україна

У преамбулі Конституції України закріплено, що Верховна Рада України від імені Українського народу прагне розвивати й зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу. Відповідно у ст. 1 Конституції України зазначається, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Найвищою соціальною цінністю визнаються людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека.

Економічна функція держави перетинається із соціальною у ст. 13 Конституції України, звертаючи увагу на те, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, соціальну спрямованість економіки та рівність усіх суб'єктів права власності перед законом.

Збройна агресія Росії проти України стала піком гібридної війни у XXI ст. Через цю причину неабиякої актуальності набуває соціальний захист українських воїнів та їх сімей. Згідно зі ст. 17 Конституції України, держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей. Для врегулювання цієї функції принципи й процес закріплено в Законі України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей".

Для уникнення дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом згідно зі ст. 24 Конституції України.

Для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення соціальних інтересів громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації відповідно до ст. 36 Конституції України.

Для захисту своїх економічних і соціальних інтересів ті, хто працює, мають право на страйк відповідно до ст. 44 Конституції України.

Громадяни мають право на соціальний захист, що гарантується соціальним страхування за кошти страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій та пенсійним забезпеченням та іншими видами соціальних виплат та допомоги відповідно до ст. 46 Конституції України.

Українська держава створює умови, щоб надати кожному громадянину змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону згідно зі ст. 47 Конституції України.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм відповідно до ст. 49 Конституції України.

Основи соціального захисту, форми й види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці й зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки; визначаються виключно законами України відповідно до ч. 6 ст. 92 Конституції України.

Програми економічного, науково-технічного, соціального забезпечення розробляє і здійснює Кабінет Міністрів України, а також він забезпечує проведення політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту відповідно до ст. 116 Конституції України.

Виконання державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку покладено на місцеві державні адміністрації на відповідній території згідно зі ст. 119 Конституції України.

Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, а також збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій згідно зі ст. 132 Конституції України.

Польща

У ст. 2 Конституції Польської Республіки закріплено, що держава реалізує принципи соціальної справедливості.

Засади поділу території Польської Республіки визначаються з урахуванням соціальних зв'язків з метою забезпечити територіальним одиницям здатність виконувати публічні завдання згідно зі ст. 15 Конституції Польської Республіки.

Основою економічного ладу Польської Республіки є соціальне ринкове господарство і солідарність соціальних партнерів згідно зі ст. 20 Конституції Польської Республіки.

Громадянин Польської Республіки має право на соціальне забезпечення у випадках, передбачених законом, згідно зі ст. 67 Конституції Польської Республіки.

Польська Республіка враховує інтереси сім'ї у своїй соціальній політиці, саме тому сім'ї, сімейний стан яких є скрутним мають право на допомогу з боку публічних влад згідно зі ст. 81 Конституції Польської Республіки.

Публічна влада Польської Республіки здійснює політику, яка сприяє задоволенню житлових потреб громадян, підтримуючи розвиток соціального будівництва згідно зі ст. 75 Конституції Польської Республіки.

Франція

У Франції правила щодо соціального забезпечення становлюються законом відповідно до ст. 34 Конституції Франції.

Рішення щодо соціальної політики, запити і петиції у Франції обробляє соціальна рада і після розгляду інформує уряд та парламент щодо заходів, які варто вжити відповідно до ст. 69 Конституції Франції.

Італія

Італія визнає і гарантує непорушні права, але також вимагає безумовного виконання обов'язків соціальної солідарності відповідно до ст. 2 Конституції Італії.

Громадяни Італії є однаково цінними для суспільства і рівними перед законом незважаючи на соціальний стан згідно зі ст. 3 Конституції Італії. Обов'язком Італії є усування перешкод соціального характеру, які обмежують свободу і рівність громадян у соціальній організації країни.

В Італії соціальний захист прав гарантується дітям, народженим поза шлюбом, згідно зі ст. 30 Конституції Італії.

Згідно зі ст. 38 Конституції Італії непрацездатні й ті, в кого відсутні належні засоби існування, мають право на підтримку і соціальне забезпечення.

З врахуванням соціальних цілей в Італії законом передбачаються програми заходів і контроль для координації публічної і приватної господарської діяльності відповідно до ст. 41 Конституції Італії.

Італія визнає соціальну функцію кооперації для уникнення спекулятивних прибутків згідно зі ст. 45 Конституції Італії.

В Італії право тих, хто працює, на підприємницьку діяльність визнається з метою соціальної та економічної оцінки праці відповідно до потреб виробництва згідно зі ст. 46 Конституції Італії.

Відповідно до ст. 99 Конституції Італії допоміжним органом з соціальних питань є Національна рада економіки і праці.

Італія може надавати додаткові матеріальні ресурси з метою усунення соціального дисбалансу відповідно до ст. 119 Конституції Італії.

Висновок

Вбачається доцільним закріпити в Конституції України норму, аналогічну ст. 119 Конституції Італії. Це сприятиме реалізації концепту соціальної держави та обґрунтованості запровадження та розподілу пільг.

Ямельська Христина Юріївна,
аспірантка кафедри міжнародного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
адвокат, членкиня ВГО «Асоціація українських правників»

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАПОБІГАННЯ НЕНАЛЕЖНОМУ ПОВОДЖЕННЮ З ОСОБАМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ СВОБОДИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID- 19

Пандемія коронавірусної хвороби (COVID-19) створила цілий рял надзвичайних викликів для влади у всіх державах–членах Ради Європи. Ці виклики мають особливий та інтенсивний характер для співробітників різноманітних місць несвободи.

З точки зору Європейського Комітету із запобігання катуванню і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (далі – Комітет), пандемія також найбільш сильно вдарила в місцях позбавлення волі, коли попередні рекомендації, зроблені Комітетом, не були виконані. [1]

Комітет виступив із документом під назвою «Перелік принципів, що стосуються поводження з особами, позбавленими свободи, у контексті пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19)». [1]

Слід пам’ятати, що кожна держава має позитивні зобов’язання у сфері гарантування прав людини. Такі позитивні зобов’язання включають в себе не тільки юридичні, а і практичні та похідні засоби.

У зв’язку з цим, визнаючи очевидну та безумовну необхідність вжиття жорстких заходів для боротьби з COVID-19, Комітет нагадує всім про **абсолютний характер заборони катувань** та нелюдського або такого, що принижує гідність,

поводження або покарання. і неможливість відступу від зобов'язань за цією статтею. [1]

Перший і основоположний принцип полягає у необхідності вжити **всіх можливих заходів для захисту** здоров'я та безпеки всіх осіб в умовах несвободи. Це стосується як осіб позбавлених свободи, так й працівників установ позбавлення свободи. Особи, які перебувають у місцях несвободи, повинні мати доступ як до тестування на наявність коронавірусу, так й, за потреби, до відділень інтенсивної терапії.

Другим принципом, визначеним доповіддю, є безумовність застосування у всіх місцях несвободи керівних принципів ВООЗ щодо боротьби з пандемією, а також національних медичних та клінічних керівництв, що відповідають міжнародним стандартам. Застосування у всіх місцях несвободи керівних принципів ВООЗ щодо боротьби з пандемією, а також національних медичних та клінічних керівництв, що відповідають міжнародним стандартам є безумовним. [1]

Також Комітет рекомендує країнам **посилити забезпеченість установ персоналом** та надавати співробітникам всю необхідну для продовження виконання їхніх завдань у місцях несвободи професійну підтримку, вживати заходів для захисту їхнього здоров'я та безпеки, а також організовувати відповідне навчання персоналу.

Будь-які спрямовані на запобігання поширенню COVID-19 **обмежувальні заходи щодо осіб, які перебувають в умовах несвободи, повинні ґрунтуватися на законі**, бути необхідними, пропорційними, заснованими на повазі до людської гідності та обмеженими в часі. Позбавлені свободи особи повинні отримувати зрозумілою їм мовою вичерпну інформацію про будь-які такі заходи.

Ключовим принципом є **альтернатива позбавленню свободи.** Так, на думку Комітету, тісний особистий контакт сприяє

поширенню вірусу, всі органи влади, від яких це залежить, повинні здійснювати узгоджені заходи, що є альтернативними позбавленню свободи. Такі заходи є нагально необхідними передусім у ситуаціях перенаселеності установ.

На думку Президента Комітету Гнатовського М.М., пандемія створила ситуацію, коли держава мусить всерйоз розглянути термінові заходи, спрямовані на «розвантаження» місць несвободи. Крім того, інфекція звідти може поширюватися на все суспільство, щодо якого в'язниці, скажімо, гратимуть роль «підсилювачів» епідемії. [3]

Крім цього, відповідно до другої заяви Комітету стосовно COVID-19 та ситуації перебування людей в місцях несвободи Комітет зазначає, що здебільшого держави-члени говорять про розширений список заходів, обраних в якості альтернативи триманню під вартою, зокрема йдеться про умовно-дострокове звільнення, тимчасове звільнення, заміну тюремного ув'язнення домашнім арештом або розширене використання електронного спостереження. Безсумнівно, це вплине на оптимізацію рішень у контексті проблеми переповнення в'язниць. [2]

Ще одним фундаментальним принципом, на якому наголошує Комітет у питані надання медичної допомоги вразливим групам населення, а саме старшим особам, особам із раніше набутими хворобами, слід приділити підвищену увагу.[1]

Також у місцях несвободи у випадках ізоляції або поміщення на карантин особи з підтвердженим або підозрюваним інфікування вірусом SARSCoV-2 ця особа **повинна отримувати щоденне змістовне спілкування з іншими людьми.**

Крім того**, будь-які обмеження контактів із зовнішнім світом, включно з візитами, повинні компенсуватися збільшенням доступу до альтернативних засобів зв'язку** (таких як телефон або голосовий зв'язок через Інтернет). Варто зазначити,

що у багатьох відповідях держав було зазначено про виконання цієї вимоги Комітету. [2]

Комітет, серед іншого, наголошує на дотриманні права підтримувати адекватний рівень **особистої гігієни** (включно з доступом до гарячої води та мила) та право щоденно перебувати на свіжому повітрі (принаймні протягом однієї години). [1]

Комітет наголошує, що **доступ до адвоката, доступ до лікаря, повідомлення третіх осіб про затримання, що є основоположними гарантіями проти поганого поводження із особами, затриманими правоохоронними органами, повинні цілковито дотримуватися** за всіх обставин та у будь-який час. [1]

Важливо зазначити, що моніторинг з боку незалежних органів, включно з національними превентивними механізмами та КЗК, залишається важливою гарантією, що запобігає поганому поводженню. Держави повинні продовжувати гарантувати доступ моніторинговим органам до всіх місць несвободи, зокрема тих, де особи перебувають на карантині. Разом з тим усі моніторингові органи повинні з усіма запобіжними заходами дотримуватися принципу **«не нашкодь»,** зокрема щодо старших осіб та осіб із раніше набутими хворобами.

Список використаних джерел:

1. «Перелік принципів, що стосуються поводження з особами, позбавленими свободи, у контексті пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 20 березня 2020 року. URL: https://rm.coe.int/16809dbe63?fbclid=IwAR1RSj1rW6wPJTZHKnsnePEZ0l08PF2Gh0OQzewJJ2Q9CbxYAFUi8B4pnOE (дата звернення: 01.10.2020).

2. Друга заява Європейського Комітету із запобігання катуванню і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню стосовно COVID-19 та ситуації перебування людей в місцях несвободи від 09 липня 2020 року.

URL: https://www.coe.int/en/web/cpt/-/covid-19-cpt-issues-follow-up-statement (дата звернення: 01.10.2020).

3. Інтерв'ю Укрінформ Президента Європейського Комітету із запобігання катуванню і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню Гнатовського М.М. URL: https://www.ukrinform.com/rubric-world/2912630-mikola-gnatovskij-prezident-komitetu-radi-evropi-z-pitan-zapobiganna-katuvannam.html?fbclid=IwAR17kfg7JNrva9HKl7i9DYKiF61rWIQN_8aGeEU_1P5P6GaB2-f3e0Bmp6U (дата звернення: 01.10.2020).

Габро Дарина Олегівна, Матвійчук Анастасія Олегівна,
студентки факультету урбаністики та просторового планування
Наук. керівник: д.ю.н. ***Сердюк Н.А.,***
Київський національний університет будівництва і архітектури

COVID-19 : ВПЛИВ РИНКУ ПРАЦІ НА ТРУДОВІ ПРАВА В УКРАЇНІ

Впродовж останніх років ринок праці в Україні знаходиться у стані трансформації, що породжує за собою негативні наслідки до яких належить: зниженням продуктивності праці, погіршенням умов зайнятості, поширенням нестандартної зайнятості.

На сьогодні основною проблемою в Україні стало зростання рівня безробітних через пандемію Covid-19, не лише представників інтелектуальної праці, а також найпростіших верств професій.

Держслужба зайнятості про ринок праці в Україні за період карантину стверджує, що з початку дії карантину (з 12 березня по 20 серпня) статус безробітного отримали 361тис. осіб, станом на 16 вересня 2020 року кількість зареєстрованих безробітних становила понад 450 тис. людей. що на 67% більше, ніж за аналогічний період минулого року [1].

Відповідно до ***Загальної декларації прав людини 1948 р.*** п.1 ст.23 кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист ***від безробіття [2]***. Міжнародним Пактом про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. (ст. 6) проголошено, що держави зобов'язані вживати заходи, що включають програми професійно-технічного навчання і підготовки, шляхи і методи досягнення економічного, соціального і культурного розвитку і повної продуктивної зайнятості в умовах, що гарантують основні політичні й економічні свободи людини [3].

Згідно ст.43 Конституції України, а саме в кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Тому право на працю нерозривно пов'язані з конституційним правом на захист від безробіття [4]. На підставі ***Закону України від 5 липня 2012 р. «Про зайнятість населення»,*** ст.13 встановлює право особи на захист прав у сфері зайнятості населення, ст. 6 названого Закону закріплює положення кожної особи на вільний вибір місця, виду діяльності та роду занять, яке забезпечується державою шляхом створення правових, організаційних та економічних умов для такого вибору. Статті 3, 8, 22-24 забезпечують обов'язок державного гарантування реалізації права на працю. Статтею 3 право на зайнятість, стаття 8. Право особи на професійне навчання, стаття 22. Завдання та функції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, його територіальних органів, стаття 23. Єдина інформаційно-аналітична система центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, стаття 24. Заходи щодо сприяння зайнятості населення [5].

Закриття кордонів з сусідніми країнами ЄС та повернення українських заробітчан ***є проблемою*** у сфері ринку праці України на даний момент. Питання щодо повернення заробітчан з-за кордону матиме негативні наслідки, а саме : збільшення конкуренції адже українці їхали за кордон для пошуку нових перспектив, через низьку оплату праці в своїй країні, неабияк зменшиться обсяг валютних надходжень, також зросте обсяг тіньових ринків і «нелегального» бізнесі.

В умовах пандемії безробітними є 1,7 мільйона українців. Кількість зайнятого населення у віці 15-70 років у другому кварталі 2020 року становила 15,6 мільйона осіб. Згідно з макроекономічним прогнозом уряду на найближчі три роки, рівень безробіття для

населення віком від 15 до 70 років прогнозується на рівні 9,2% у 2021 році, 8,5% у 2022 році та 8% у 2023 році [6].

Масштаб стрімкого зростання безробіття викликало потреба у кадрах промисловості (26%); торгівлі (17%); сільському господарстві (14%); освіті (8%), транспорті (7%); охороні здоров'я (6%); тимчасовому розміщенні й організації харчування (3%); діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (3%). 28 жовтня на засіданні Уряду прийнято постанову щодо виділення додаткових коштів для Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття для здійснення виплат допомоги по безробіттю та допомоги по частковому безробіттю на період карантину [6].

Фонд боротьби з COVID-19 виділено майже 1,3 млрд грн (1 278 772,6 тис. грн) на бюджетні програми щодо допомоги по безробіттю. В підсумку зазначимо, попереднім урядом було обіцяно українцям створити за п'ять років в Україні один мільйон нових робочих місць. На 2020 рік в планах уряду передбачалося 200 тисяч нових пропозицій на ринку праці. Натомість у 2019 році ринок праці втратив 258 тисяч робочих місць, а вже у січні 2020

року сумну статистику української дійсності доповнили втрати у 79 тисяч робочих місць [7].

В Україні діє ***Закон України від 2 березня 2000 р. «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».*** Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття (далі - страхування на випадок безробіття) - система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (ст.1 цього закону). Право на допомогу по безробіттю залежно від страхового стажу мають застраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними, страховий стаж яких протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, становить не менше ніж шість місяців за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. Право на допомогу по безробіттю зберігається у разі настання перерви страхового стажу з поважних причин, якщо особа протягом місяця після закінчення цієї перерви зареєструвалась в установленому порядку в державній службі зайнятості як безробітна про це свідчить ст.22 [8].

Нове десятиріччя почалося з пандемії, яка призвела до світової економічної кризи. Ця ситуація змінила й ринок праці України. Згідно з даними дослідженнями grc.ua (2019 рік) найзатребуванішими професіями були : IT сфера , маркетинг та продажі [9].

Доволі актуальні на даний час професії, які вміють підлаштовуватися під нові реалії бізнесу. IT сфера не втратила свій попит на ринку праці 2020 року, саме через її вміння адаптуватись під будь-які обставини. Також не менш затребуваними професії у

сфері «медицини», через збільшення захворюваності населення України в наслідок пандемії COVID-19.

Таким чином, аналізуючи все вище сказане, можна дійти висновку, для зменшення кількості безробітного населення необхідна чітка і прозора політика, яка б контролювала та забезпечувала механізми та методи захисту від безробіття. Необхідна правильна мета державної політики у сфері зайнятості, основною ціллю для держави повинна стати – збереження робочих місць під час надзвичайних ситуацій. Уряд повинен підтримувати тих роботодавців, які налаштовані на вдосконалення виробництва та вміють пристосовуватися до реалій сучасного світу. Також повинні бути вирішені проблеми зайнятості, вразливих груп населення : зайнятість молоді та осіб зі зниженою працездатністю.

Треба вирішити проблему з загальними умовами для стимулювання створення робочих місць. Тому потрібно звернути увагу на малі на середні підприємства, а також підприємства у сільській місцевості.

Потрібно запровадити програми громадських робіт, державних капіталовкладень та здійснювати регламентації щодо проблем зайнятості.

Список використаних джерел :

1. Держслужба зайнятості про ринок праці в Україні за період карантину [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://www.kmu.gov.ua/news/derzhsluzhba-zajnyatosti-pro-rinok-praci-v-ukrayini-za-period-karantinu

2. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

4. Конституція України Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

5. ЗАКОН УКРАЇНИ Про зайнятість населення Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text

6. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/

7. Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://mof.gov.ua/uk/data_and_analytics-433

8. ЗАКОН УКРАЇНИ Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text

9. Конкуренція – 2019: в яких професіях є найбільше суперників, а де панує кадровий голод? [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://grc.ua/article/26106

Гавловська Олександра Віталіївна,
Прокоп'єва Тетяна Анатоліївна ,
студентки факультету урбаністики та просторового планування,
Наук. керівник: д.ю.н. ***Сердюк Н.А.,***
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

Кожна людина від народження наділена певними правами, які зумовлені самою її природою і не залежать від волі держави. Роль держави зводиться до забезпечення умов для їх реалізації.

Говорячи про реалізацію та гарантії прав людини, потрібно підняти питання насамперед юридичного або закріпленого у законодавстві їх забезпечення. Саме держава, як єдиний представник усього суспільства має ‘’розподіляти’’ надані членам суспільства ті чи інші можливості. Тому права людини повинні набути певних юридичних характеристик таких як: закріплення в Конституції, здійснення їх за допомогою юридичних засобів, охорона їх та захист. Саме щодо цього у Пакті про громадянські та політичні права, яких був прийнятий ООН та набув чинності 23 березня 1976 записано. Цитую: ”Кожна Держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується вжити максимальних межах заходів щодо забезпечення поступового повного здійснення прав що визначаються у цьому Пакті, усіма належними способами, включаючи, зокрема, вжиття законодавчих законів”

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права — пакт Організації Об'єднаних Націй, в основу якого покладено Загальну декларацію прав людини. набув чинності 23 березня 1976 року.

Класифікація прав людини:

- громадянські (особисті) права (вони забезпечують захист особи та надають можливість брати участь в житті суспільства. До них відносяться право на життя, на свободу, особисту недоторканність, недоторканність житла, на свободу від посягань на повагу і гідність, репутацію, право на сповідування релігії, на судовий захист);

- політичні (до них відносять свободу слова, право на участь у політичному житті, право на мирні збори, право на створення асоціацій, право обирати і бути обраним в органи влади/місцевого самоврядування);

- соціально-економічні (забезпечують право на працю, на справедливі і сприятливі умови праці, право на достойний рівень життя, право на власність, право на житло, освіту, медичне та соціальне забезпечення, відпочинок);

- культурні (право на участь у культурному житті суспільства, користування благами культури, право на захист культурної спадщини).

З правами людини тісно пов'язані політичні права, оскільки являють собою міцний зв’язок між людиною і державою, завдяки громадянству. Цей зв’язок створює взаємну відповідальність між ними: незалежно від місцезнаходження громадянина, держава зобов'язана захищати його права та свободи, а у свою чергу громадяни повинні не зволікати законів та приписів, встановлених державою в інтересах усього суспільства.

Особисті права являють собою пріоритетний вид прав і свобод людини і громадянина, оскільки вони вважаються природними, бо належать кожному від народження і не можуть бути обмежені.

За Конституцією України до особистих прав і свобод відносяться: право на життя; право на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; невтручання в особисте і сімейне життя [1, ст. 27, 29, 30, 31].

Найбільшу цінність серед особистих(природних) прав для людини становить фундаментальне право на життя (27 стаття Конституції України). Цим правом засвідчується, що ніхто не може бути позбавлений життя і не є ні перед ким юридично зобов'язаною за своє життя і народження, та порушення недоторканості людини не може бути обумовлено ніякими цілями чи інтересами. Держава несе відповідальність за забезпечення цього права, бо від дотримання права на життя залежить існування і розвиток суспільства в цілому.

Захист життя людини також залежить від розвитку системи охорони здоров'я, бо здійснює санітарно-гігієнічні та протиепідемічні заходи, контроль за безпекою та правами пацієнтів, виробництвом лікарських препаратів та дотримання технологій в медицині; утримання установ невідкладної допомоги; заборона незаконного лікарювання та інші. [2]

У Конституції України закріплена ціла низка як традиційних, так і нових гарантій прав та свобод людини та громадянина, які дозволяють кожному громадянину обирати вид своєї поведінки, користуватися економічними й соціально – політичними свободами та соціальними благами як в особистих, так і в суспільних інтересах. Зокрема, кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, водночас має обов’язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток особистості (стаття 23 Конституції України).

Громадяни України мають рівні конституційні права і свободи і є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Визначаючи права людини, Конституція України закріплює обов’язок кожного неухильно додержуватися Конституції України

та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності (ст. 68 Конституції України).

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii (дата звернення: 08.12.2020).

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я #2801-XII від 19.11.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text (дата звернення: 08.12.2020).

3. Буткевич В. Права людини в Україні. *Права людини в Україні*. Щорічник. 1993. К., 1995. С. 34-35.

Горбаченко Анна Валеріївна,
студентка факультету урбаністики та просторового планування,
Наук. керівник: к.ю.н., доц. ***Халабуденко О.А.,***
Київський національний університет будівництва і архітектури

МАЙНОВІ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ПОЗИТИВНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У політичній та юридичній науках права особи займають одне з найважливіших місць, представляють принципи, норми взаємовідносин між людьми та державою, що забезпечують людині, особі можливість діяти за власним розсудом (цю частину права звичайно називають свободами) або отримувати певні блага (власні права) [1 ст. 302].

Концепція позитивних зобов’язань держави перед людиною виходить із історичного поділу прав людини на негативні та позитивні, які в свою чергу залежать від механізму їхньої реалізації свободи особи. Відтак, до негативних прав відносяться права, що захищають її від втручання з боку держави в сферу її особистих прав, вони встановлюють обов’язок держави утримуватися від дій, які порушують права людини. Серед негативних прав можна виділити такі, як: право на життя, свободу думки, мирні зібрання та об’єднання, не втручання у особисте майно. Позитивні права фіксують обов’язки держави перед особами щодо надання та забезпечення тих чи інших благ. До них можна віднести: право на освіту, на соціальне забезпечення, гідний життєвий рівень тощо.

У західноєвропейській правовій науці про концепцію позитивних зобов’язань держави зазначено, зокрема, у роботі Л. Дюгі «Конституційне право. Загальна теорія держави» [2, с. 379], де зазначається, що на державу покладаються позитивні обов’язки, а

саме такі, як: забезпечити лікування хворим, засоби для існування особам похилого віку, слабким і невиліковно хворим.

На сьогодні внаслідок еволюції змісту Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод фактично всі положення, які закладають її правозахисні стандарти, містять «подвійні» вимоги до держави: заборону неправомірного втручання у реалізацію прав і свобод та позитивні обов'язки щодо їх забезпечення та захисту [3, ст.28].

Згідно до статті 1 ЄКПЛ [7], держави гарантують кожному, хто перебуває під їх юрисдикцією забезпечення прав та свобод, визначених ЄКПЛ. Розглядаючи практику судових рішень ЄСПЛ [8], ми можемо спостерігати те, що дане положення є основоположним зобов'язанням держав у сфері прав людини та джерелом позитивних зобов'язань.

Відповідно до національного законодавства, а саме, статті 17 закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [9], джерелом права в Україні є не тільки сама Конвенція [7], а й практика Європейського суду з прав людини [8]. Всі правові позиції, які мають бути враховані при вирішенні спорів, що стосуються прав людини викладені саме в мотивувальній частині судового рішення. Норми ЄКПЛ держава має тлумачити згідно з правовими позиціями, викладеними в рішеннях ЄСПЛ.

Відповідно до численної практики ЄСПЛ, положення статті 1 Протоколу до конвенції застосовуються лише у випадках стосовно вже існуючого майна та не гарантує права на набуття майна. Дане підтверджує позиція ЄСПЛ в справі «Marckx v. Belgium» [12]. Щоб скористатися захистом статті 1 Першого протоколу, особа повинна мати хоч якесь право, передбачене національним законодавством, яке може вважатися правом власності з точки зору Конвенції [4, ст. 606]. Виходячи з практики «майно» розуміється не лише, як наявне майно, а й як інші активи, такі як право вимоги.

Виправданість втручання у право власності допускається лише тоді, коли воно переслідує легітимну мету в суспільних інтересах. Згідно з правою позицією суду у справі «Spadea and Scalabrino v. Italy» [11] суд визнає, що одночасне виселення великої кількості орендарів, звичайно, спричинило б значне соціальне напруження і загрожувало б порушенням публічного порядку. Звідси випливає, що оскаржений нормативний акт мав законну мету в загальних інтересах, як цього вимагає частина друга статті 1 [5, ст.130]. Виходячи з цього, можна дійти висновку, що позбавлення майна має відповідати розумній рівновазі та пропорційності. Оскільки держава користується широкою свободою розсуду щодо вибору засобів виконання та щодо доцільності досягнення конкретної мети, у кожному випадку повинно дотримуватися розумне співвідношення. Так, наприклад, недостатня компенсація являє собою непропорційне втручання, а повна відсутність компенсації в результаті позбавлення особи права власності взагалі є очевидним порушенням статті 1 Першого протоколу. Розумна компенсація є вимогою дотримання справедливого балансу.

Позбавлення майна у розумінні другого речення частини 1 статті 1 Першого протоколу означає насамперед повне припинення права власності, що в практиці ЄСПЛ часто являє собою експропріацію державою майна, яке перебуває у приватній власності, наприклад, земельних ділянок, будинків чи окремих квартир [6, с. 125]. Такий процес передбачений в Україні Земельним кодексом, законом України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» та низкою інших законодавчих актів.

Визначення понять згідно до рішень ЄСПЛ має автономний характер, а отже є абстрагованими від національних правових

систем та часто відрізняються від національних відповідників. Враховуючи те, що ЄСПЛ є джерелом права, а отже може використовувати незалежно від того до якої правової системи відноситься країна стосовно якої розглядалося рішення, можуть виникати певні колізії під час тлумачення понять. Виходячи з цього, перш, ніж застосовувати певне автономне поняття потрібно знайти відповідне до нього суб'єктивне право в національному законодавстві, однак його тлумачення не має ні в якому разі обмежувати тлумачення ЄСПЛ норм ЄКПЛ.

Достатньо цікавим також є питання експропріації земельних ділянок. На підставі статті 1 Першого протоколу, має бути досліджено не тільки доречність самої експропріації, а й досліджені всі її обставини. Експропріація інколи може бути вчинена де-факто. Цьому є приклад справи «Loizidou v. Turkey» [10], де відповідно через вторгнення Туреччини на острів Кіпр та проголошення так званої Турецької республіки Кіпр, через що відбулося переміщення населення в південну частину острову. А виходячи з цього, експропріація земельних ділянок та майна відбулася не де-юро, а де-факто. У скарзі заявник вказував на те, що через описані події не має доступу до свого майна та не має можливості їм розпоряджатися. Виходячи з правового висновку даної справи, можна зробити висновок, що позбавлення майна де-факто не може становити тривалу правову ситуацію та спричиняє перехід права власності де-юре.

Отже, прецедент та автономні поняття – складові ЄСПЛ, що в свою чергу тлумачать норми ЄКПЛ та є джерелом права. Рішення ЄСПЛ – констатація факту про наявність або відсутність порушення прав людини відповідно до положень ЄСПЛ. ЄСПЛ має забезпечувати дотримання державних прав та гарантій, встановлених Конвенцією та Протоколом до неї.

Список використаних джерел та літератури:

1. Політологія: наука про політику: підруч. / М. І. Горлач, В. Г. Кремень. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 836 с.

2. Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства : монография. М. : НИЦ ИНФРА-М, 2013. 427 с.

3. Христова Г. О. Доктрина позитивних зобов'язань держави щодо прав людини: основні етапи формування. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 26. С. 16-32.

4. Моніка Карсс-Фріск. Право на власність: питання імплементації статті 1 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини. – У кн.: Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст. /За ред. О.Л.Жуковської. – К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2004. – С.685-722

5. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с

6. Блажівська Н. Є. До питання про експропріацію в практиці Європейського суду з прав людини. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22-23 грудня 2017 р. Ч. 1. Запоріжжя : Істина, 2017. С. 125-129.

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення : 08.12.2020).

8. Європейський суд з прав людини URL : https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis/overview (дата звернення : 08.12.2020).

9. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» № 3477-IV від

23.02.2006 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text (дата звернення : 08.12.2020).

10. Luordo v. Italy: Court (First Section) Judgment. App. 32190/96. 17.07.2003. URL : http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61231 (дата звернення : 08.12.2020).

11. Spadea and Scalabrino v. Italy: Court (Chamber) Judgment. App. 12868/87. 28.09.1995. URL : http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57937 (дата звернення : 08.12.2020)

12. Marckx v. Belgium: Court (Plenary) Judgment. App. 6833/74. 13.06.1979. URL : http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534 (дата звернення : 08.12.2020).

Кравченко Анастасія Вікторівна,
студентка факультету урбаністики та просторового планування
Наук. керівник: к.ю.н. ***Шаповалова І.В.***
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРИВАТНІСТЬ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

В наш час все більше поширюється цифровізація. Зараз Інтернет використовують понад 4,5 мільярда людей – це приблизно 60% населення планети, тоді як кількість користувачів соціальних мереж перетнула позначку в 3,8 мільярда.

Скоріше за все більша частина користувачів соціальних мереж помічали те, що інколи з'являється «потрібна реклама». Хтось особливої уваги цьому не приділяє, а хтось навпаки, насторожливо до цього ставиться. Здається, що в цьому поганого?

А ви ніколи не замислювались як працює система по видачі потрібної реклами? Алгоритми соціальних мереж відслідковують що нас цікавить, що нам подобається, що ми частіше за все шукаємо. Так, звісно існує таргет (спеціальний рекламний механізм, який дозволяє виділити з усієї аудиторії лише цільову й показати рекламу саме їй), але чому при пошуку в одній соціальній мережі реклама з'являється в іншій, навіть якщо їх нічого не пов'язує? Все ж таки є одна деталь яка пов'язує все, чим користуємось в інтернеті. Це саме людина. Кожна особа пов'язана з інформацією яку вона шукала, вводила або використовувала.

Якщо ж так легко інформація «гуляє», чи може так само легко хтось її дізнатись або використовувати? Звісно при реєстрації в тій чи іншій мережі, нам надають умови використання та політику конфіденційності. Але це завжди великий текст який читають доволі малий відсоток людей. Особливо якщо справа йде про

популярні соціальні мережі як Facebook, Instagram, Telegram, YouTube, Viber, Twitter та багато інших.

Можливо все ж таки потрібно звертати увагу на те що написано? Звісно легковажно погоджуватись з тим, чого ми не знаємо. В нас не закрадається думка про те, що там може бути зазначені доволі скептичні речі. Ми вважаємо що нічого важливого не зберігаємо, пишемо або використовуємо. Але як доводить практика, не завжди потрібно щось суттєво серйозне для того щоб вами зацікавились інші.

При користуванні інтернетом постає питання захисту: захисту особистих даних та інформації людей. І прочитавши красиво оформлений основний текст в політиці конфіденційності, ми зі спокійною душею довіряємо інформацію. Але не завжди все так добре як здається. Всі соціальні мережі змінюють або доповнюють періодично умови користування, а якщо не читали це с самого початку то звісно після оновлення ця інформація залишиться без уваги.

Окрім інтернету як відслідковування інформації є ще такі «платформи» як камери відео спостереження, IP-адреси, безкоштовні Wi-Fi місця які зустрічаються по всьому світу і можуть стати однією із чверті точок не захищений ні паролем ні провайдером – все це дає змогу легше відслідкувати особу.

Повертаючись до проблем конфіденційності в інтернеті, потрібно зазначити, що Google відповідає за 90% пошукових запитів по всьому світу. Операційна система Apple і Google знаходяться майже в кожному телефоні, а Facebook заволодів соціальними зв'язками, скуповуючи або копіюючи свої конкурентів. Станом на 2017 рік йому вже належало 6 з 10 найпопулярніших Android-додатків, одні із них це WhatsApp, Messenger, Instagram. На цьому звісно ж не зупиняється. Business Insider вважає, що такі дії є прямим підтвердженням успіху

продуктової стратегії Марка Цукерберга, яка полягає в розподілі впливу Facebook через набір відокремлених додатків.

Також Facebook створив, так званого "монстра" по збору даних якому добровільно підпорядковується третина населення землі. Це найбільша система слідкування в історії людства. Навіть більше ніж в уряду. І якщо деактивувати свої сторінки в соціальних мережах, пам'ять все одно залишається, хоч як би ми ретельно все не «прибирали» за собою. Але ми навряд чи відсторонимось від користування цими програмами, тому що є доволі залежними від них.

Технології - це інструмент створений людиною і деякі користуються ними не тільки за потреби особистої, але і для світової безпеки.

Так за допомогою монополістів як Facebook та Google уряд може отримувати в цілях безпеки інформацію про ту чи іншу особу. Але ця інформація не завжди може відповідати реаліям. Нас може зацікавити та чи інша тема, або нам потрібно було дізнатись інформацію для роботи або навчання і це може скласти помилкове враження про особу. Теоретично, спецслужби на основі цих даних можуть назвати терористом людину, яка цікавиться терактами чи вибухівкою без жодної задньої думки.

Так, мета уряду є захистити суспільство від терактів, запобігти злочинів, що становить собою об’єкт кримінально-правової охорони. Але чи завжди ці дії призводять саме до потрібного результату? Існують не поодинокі випадки коли невинну особу намагалися звинуватити лише за те, що вона шукала, помилково вважаючи її суспільно небезпечною.

Розголошення інформації інтернет-компаніями уряду обумовлено тим, що вони діють в інтересах держави, цим самим даючи нам можливість користуватись платформами на безкоштовній основі. З кожним роком контроль над людьми в мережі стає більшим, що порушує права на приватне листування,

інколи навіть на інтелектуальну власність. Адже інформація яку ви можете обговорювати в діалогах з співробітниками може потрапити в руки конкурентам.

Звісно, таке зловживання та використання приватною інформацією є протиправним, які б добрі наміри воно за собою не несло. Адже в першу чергу порушуються особистий простір кожного. Людина має право на приватне життя як в реально так і в віртуальному просторі.

А що ж стосується захисту через запобігання виникнення можливої загрози, адже воно потрібне через те, що використання Інтернету в терористичних цілях є швидко поширюваним явищем, яке вимагає прийняття активних і скоординованих заходів у відповідь.

Наприклад, соціальна мережа Telegram є популярним додатком не тільки для звичайних користувачів, а і для злочинців. Там є групи з продажу наркотиків, з організації тероризму і терористичних актів, з продажу викрадених персональних даних та ін. Основною ідеєю месенджера була захищена приватність, безпека і супернадійність. Причиною такої закритості та недоторканості є те, що нікому не вдавалось розшифрувати листування осіб.

Незважаючи на зростаюче в останні роки міжнародне визнання загрози, яку несе з собою використання терористами Інтернету, в даний час не існує універсального інструменту, спеціального визначення саме терористичної діяльності. Питання як врегулювати інтереси і права людей не порушуючи їх в мережі інтернет, залишається відкритим доти доки не буде чіткого розмежування, коли саме держава може втручатись. Адже прогрес торкається нас не тільки в позитивному ключі, але і в протиправних діяннях.

Фасоля Юлія Володимирівна,
студентка факультету урбаністики та просторового планування,
Наук. керівник: д.ю.н. ***Сердюк Н.А.,***
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРАВО НА ПРАЦЮ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ. ПРАЦЯ МОЛОДІ

Фундаментальність права на працю пояснюється ключовим значенням праці в житі кожного індивіда та суспільства в цілому. Так, М. І. Марчук зазначає, що право на працю є уособленням соціальних можливостей людини, які виражають потребу людини у праці та є результатом її біологічного та соціального розвитку [3]. Основою даного права є природна здатність до праці, що належить людині, зважаючи на її людську природу .

З іншого боку, праця пов'язана із соціальною сутністю людини. Адже тільки працею людини створюються матеріальні і духовні цінності, завдяки яким і може існувати суспільство [2].

Загальна декларація прав людини є видатним документом в історії людства, яким закріплено, що права людини – це невід'ємний елемент людської особистості та людського буття.

Серед основоположних прав людини Декларацією закріплені, зокрема, таке основоположне право, як право на працю (стаття 23):

- кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття;

- кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю;

- кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення;

- кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів.

Статтею 43 Конституції України проголошено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно вибирає або на яку вільно погоджується. Право на працю є невід'ємним правом людини, а держава відповідальна за його реалізацію.

Держава гарантує працездатній молоді рівне з іншими громадянами право на працю.

Хоч Основним Законом і проголошено право кожного на працю і встановлено умови для його реалізації, проте ринок праці сам по собі не створює гарантій здійснення такого права, а особливо для молоді, яка з об'єктивних причин не здатна на рівних конкурувати з досвідченими працівниками.

Тут доречно буде окреслити вікові рамки для молоді, так Статтею 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» визначено, що молодь, молоді громадяни – це громадяни України віком від 14 до 35 років.

Молоді працівники користуються тими ж правами, що й інші працівники. Основна вимога: вони мають бути цивільно дієздатними.

Надалі хочемо закцентувати увагу саме на повнолітній молоді.

Після завершення навчання випускники мають труднощі із пошуком роботи, що зумовлено не тільки індивідуальними якостями конкретної молодої людини, а і частими відмовами роботодавців, які останні аргументують відсутністю досвіду. Дана ситуація змушує братися за будь-яку роботу, навіть якщо вона має мало спільного з отриманою освітою і особистими бажаннями.

Проте, положеннями вищезгаданого Закону «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» передбачено забезпечення працездатній молоді надання першого робочого місця на строк не менше двох років після закінчення або

припинення навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби. Слід звернути увагу, що мова йде про гарантії з боку держави, а не навчального закладу, в якому навчалась особа. Так, заклади вищої освіти не зобов'язані здійснювати працевлаштування випускників.

Навіть якщо після закінчення або припинення навчання молоді вдається знайти роботу за обраним фахом, вони можуть зіштовхнутись з іншими проблемами – «вічний» випробувальний термін, а також неофіційне працевлаштування, невчасна виплата заробітної плати, тощо.

Під час працевлаштування молодому працівникові пропонується випробувальний термін з договором підряду (цивільно-правова угода) на короткий термін часу. Статтею 27 Кодексу законів про працю (далі – КЗпП) зазначено, що строк випробування при прийнятті на роботу, якщо інше не встановлено законодавством України, не може перевищувати трьох місяців, а в окремих випадках, за погодженням з відповідним виборним органом первинної профспілкової організації, - шести місяців.

Проте, на справді, дуже часто після спливу оговореного терміну, людину так і не беруть на постійне місце роботи, а продовжують тримати на тимчасовому впродовж тривалого періоду. Тут також маж місце «раптова» поява додаткових обов`язків, про які не йшлося під час співбесіди [1].

Зміна сучасності неминуче тягне за собою зміну ставлення до роботи як такої тому, що частіше молодь відмовляється від державних гарантій та віддає перевагу тимчасовому найму. Існує думка, що неофіційними відносинами можна розширити свою свободу та право змінити місце роботи будь-коли. Насправді, ж тимчасовий найм не сприяє підвищенню кваліфікації та зменшує мотивацію, тому продуктивність падає. Нестабільність положення

веде до того, що люди менше споживають, тому страждає економіка в цілому.

Неофіційне працевлаштування позбавляє захисту від дискримінації, права на мінімальну зарплату та безпечні умови праці. Тому законодавством передбачена норма, яку викладено в частині 3, статті 24 КЗпП яка встановлює, що працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом (розпорядженням) роботодавця, і повідомлення органів державної фіскальної служби про прийом працівника. Дане положення не є обмеженням права на працю, а навпаки, вона передбачає певні державні гарантії та соціальний захист.

Цілком зрозуміло, що важко знайти офіційну роботу, а погодження на неофіційні трудові відносини зумовлено бажанням мати високу зарплату. Тому зусилля Уряду мають бути спрямовані на підвищення соціальних стандартів, а роботодавці повинні платити вищі зарплати, щоб утримати робочу силу. Адже поки в суспільстві домінуючою є думка, що офіційне працевлаштування дорівнює низькі зарплатні, що змушує талановиту і розумну молодь погоджуватись на неофіційні трудові відносини з метою забезпечення стабільного матеріального становища.

Отже, держава повинна створити умови, за яких право на працю стане реальним. Тільки тоді стане можливою реалізація даного права людиною, а підвищення загального добробуту працюючих зробить працю винятковою і добровільною. Обов'язок держави полягає не лише у визнанні цього права шляхом закріплення в законодавчому порядку, а й, головним чином, у застосуванні певних заходів щодо його належного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Атипова праця в Україні: Чому молодь та жінки знаходяться у зоні ризику. URL: https://womo.ua/atipova-pratsya-v-

ukrayini-chomu-molod-ta-zhinki-znahodyatsya-u-zoni-riziku/ (дата звернення: 07.12.2020).

2. Данильян О.Г., Тараненко В.М. Філософія: підручник. 2-ге вид., допов. і переробл. Х. : Право, 2012. 312 с.

3. Марчук М.І. Право на працю у конституційно-правовій доктрині України. *Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення [зб. наук. пр.].* Матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 жовтня 2016 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2016.